

LIETUVIŲ PAGALBINĖS POLICIJOS (APSAUGOS) 12–ASIS BATALIONAS

Andriejus STOLIAROVAS
Vytauto Didžiojo karo muziejus

ĮVADAS

Antrojo pasaulinio karo įvykiai domina lietuvių istorikus. Viena iš tai lemiančių priežasčių – lietuvių karinių formuočių istorija, kuri yra Antrojo pasaulinio karo lietuvių karybos sudedamoji dalis.

Vokietija, atsisakiusi Lietuvos laikinosios vyriausybės (LV) pasiūlymo kovai su bolševizmu (*Weltfeind*) organizuoti lietuvių karinį korpusą, leido steigti pagalbinio policinio pobūdžio formuotes (*Schutzmannschaften des Einzeldienstes*), nes nacionalinių karinių formuočių dalyvavimas kare prieš Sovietų Sąjungą teiktų galimybę bei pretenzijas Lietuvai į valstybingumą ir politinį pripažinimą karui pasibaigus Vokietijos pergale. Todėl 1941–1945 m. Vokietijos – Sovietų Sąjungos kare Lietuva kaip valstybė nedalyvavo, tačiau lietuviai kovėsi abejose fronto pusėse.

Lietuviai 1941–1945 metais tarnavo įvairiose vokiečių formuotėse, tačiau gausiausiai Vokietijos pusėje lietuviai tarnavo lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) batalionuose (*Litauische Schutzmannschafts bataillone*, *Schutzmannschaft der Ordnungspolizei*, *Schuma*). Tyrimo autoriaus pasirinkta tema Lietuvos istorikų išsamiai nenagrinėta. Kai kurių istorikų darbuose galima užtikti tik paviršutiniškai aprašytus įvykius. Nors yra nemažai istorinių nagrinėjimų studijų, skirtų policijos batalionams, jų įvykdytiems nusikaltimams, tačiau autoriaus pasirinktai tematikai darbų trūksta. Konkrečiai 2 (12)–ojo bataliono istorijai nėra parašyta nei vieno straipsnio¹. Autoriaus pasirinkta tyrinėti tematika nesulaukė reikiamo istorikų dėmesio, todėl pasirenkant minėtąjį tyrimo objektą, – įžengiama į mažai užpildytą tyrimų sferą. Autorius siekia: atskleisti 2 (12)–ojo lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) bataliono istoriją.

¹ Tyrimo autoriui yra nežinomos arba nepasiekiamos lietuvių ar užsienio istorikų studijos, skirtos 2 (12)–ajam lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) batalionui. Šio tyrimo autoriui žinoma, kad tik apibendrinamojo pobūdžio informacija apie bataliono dalyvavimą holokauste aptinkama studijoje „*Kaltina nužudyti*“ ir darbuose, kurių autoriai: Richardas Breitmanas (*Richard Breitman*), Martinas Deanas (*Martin C. Dean*), Arūnas Bubnys, Michaelas MacQueenas (*Michael MacQueen*).

Tyrimo metu buvo panaudoti įvairūs straipsniai, veikalai, archyviniai šaltiniai, todėl visų aptarti išsamiai neįmanoma. Pateiktoje apžvalgoje apsiribota pagrindinių šaltinių aptarimu. Vykdam tyrimą autorius daugiausiai rėmėsi Lietuvos centrinio valstybės archyvo (*LCVA*) saugomais policijos ir karinių įstaigų fondais, kuriuose aiški bataliono organizacinė struktūra, kiekybinė ir personalinė sudėtis, informacija apie vykdytas tarnybas: F. R – 660. Lietuvos generalinės srities Lietuvos savisaugos dalių štabas. Vilnius, 1941–1944 m.; F. R – 683. Lietuvos generalinės srities pavienės policijos tarnybos ryšių karininkas prie tvarkos policijos vado Lietuvoje. Kaunas, 1941–1944 m.; F. R – 689. Lietuvos generalinės srities Vilniaus miesto policijos vadas, 1941–1944 m.; F. R – 691. Lietuvos generalinės srities Vilniaus miesto policijos 2-osios nuovados viršininkas, 1941–1944 m.; F. R – 1018. Lietuvos generalinės srities tvarkos policijos vadas prie SS ir policijos vadas, 1941–1944 m.; F. R – 1099. Lietuvos generalinės srities Šiaulių apskrities viršininkas, 1941–1944 m.; F. R. – 1399. Lietuvos generalinės srities Saugumo policijos ir SD vadas, 1941–1944 m.; F. R – 1444. Lietuvos generalinės srities Kauno miesto komendantūra. Kaunas, 1941 m.

Lietuvos ypatingojo archyvo (*LYA*) fondais F. K – 1. LSSR valstybės saugumo komitetas (KGB²); F. 3377. Partijos istorijos institutas prie LKP CK. Daugiausiai buvo remtasi KGB vykdytomis karių baudžiamosiomis ir filtracinėmis bylomis. Atlikus keliolikos bylų lyginamąją analizę, galima pateikti kiek išsamų kontekstą apie bataliono istoriją.

Tyrimo ypatingą vietą užima šaltinių pagrindu sudaryti veikalai ir leidiniai: atmetus politizuotus ir propagandinius veikalo aspektus nagrinėjama tema vertingi – Jakovo Vico „*SS tarnyboje*“³, kuriame galima aptikti pavienių nestatistinių faktų apie bataliono tarnybas; dokumentų rinkiniai „*Masinės žudynės Lietuvoje (1941–1944)*“⁴, „*Nacionalistų talka hitlerininkams*“⁵, brošiūra „*Kaltina nužudytieji*“⁶. Vertingą straipsnį apie bataliono formavimą paskelbė ats. plk. Stasys Knezyz⁷. Taip pat svarbus Jungtinių Amerikos Valstijų istoriko, dirbusio Scotlando Yarde, kuris tyrinėja ir specializuojasi genocide Baltarusijoje ir Ukrainoje, Martino Deano (Martin C. Dean) studijos, susijusios su lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 2 (12) – uoju

² *Комитет государственной безопасности* – SSRS Valstybės saugumo komitetas.

³ J. Vicas, *SS tarnyboje*, Vilnius, 1961.

⁴ *Masinės žudynės Lietuvoje (1941–1944)*, I d., 1965; II d. Vilnius, 1973.

⁵ *Nacionalistų talka hitlerininkams*, Vilnius, 1970.

⁶ *Kaltina nužudytieji*, Vilnius, 1963.

⁷ S. Knezyz, Karo komendantūros Tautinio darbo batalionas 1941 metais, *Genocidas ir rezistencija*, Nr. 1(7), 2000.

batalionu⁸. Išsiskiria ir karo kapelio Zenono Ignonio – Ignatavičiaus dieno-raštinis veikalas⁹.

Šis tyrimas turi analogijų su Christopherio Brovningo (*Christopher. M. Browning*) veikalu apie 101-ąjį vokiečių policijos batalioną bei Frencho MacLeano (*French MacLean*) apie Ypatingąjį SS batalioną Dirlewanger¹⁰. Šiame straipsnyje pateikiama lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 2 (12)–ojo bataliono istorija. Apie bataliono formavimą, išformavimą žinios tebėra fragmentiškos, duomenų apie tai Lietuvos archyvuose yra labai maži, pagrindinis šaltinis išlieka bataliono karių baudžiamosios bylos. Todėl bus stengiamasi sukomponuoti tikslesnį ir išsamesnį kontekstą, nes daugiausiai duomenų yra apie bataliono dalyvavimą holokauste, tačiau bataliono dalyvavimo holokauste klausimas šioje studijoje nebus nagrinėjamas, nes apie tai jau yra pakankamai parašyta kitų autorių¹¹. Pasirinktos temos pobūdis sudaro galimybę tyrimui suteikti platesnį kontekstą.

2. LIETUVIŲ PAGALBINĖS POLICIJOS (APSAUGOS) 12–OJO BATALIONO ISTORIJA

2. 1 Bataliono formavimas

1941 m. birželio 25 d. vokiečių „priešakiniai“ būriui (vok. *Vorauskommando*) įžengus į Kauną, Kauno karo komendantūra (vok. *Ortskommandanturen*) buvo priskirta Šiaurės armijos grupės 821–ajai vokiečių karo lauko komendantūrai (vok. *Feldkommandanturen*), kuriai vadovavo vokiečių policijos gen. mjr. Robertas von Pohlis (*Robert von Pohl*). Prie karo lauko ir vietos komendantūrų veikė ir vokiečių slaptosios karo lauko policijos bei žandarmerijos grupės (*Gendarmerie*). Birželio 28 d. gen. mjr. R. von Pohlio įsakymu Kauno karo komendantui plk. Jurgiui Bobeliui ginkluoti sukilėlių būriai buvo nuginkluoti, ginklai pristatyti Kauno komendantūrai. Birželio

⁸ M. C. Dean, Lietuvių dalyvavimas masinėse žydų žudynėse Baltarusijoje ir Ukrainoje 1941 – 1944 metais, *Akiračiai*, Nr. 2 (296), 1998; *Collaboration in the Holocaust, crimes of the local Police in Belorussia and Ukraine, 1941 – 1944*, New York, 2003.

⁹ Z. Ignonis, *Praeitis kalba: Dienoraštiniai užrašai liudija, 1941 – 1944*, Brooklyn, N. Y., 1980; Z. Ignonis, *Praeitis kalba: Dienoraštiniai užrašai. Gudija 1941 – 1944*, Vilnius, 2007.

¹⁰ Ch. M. Browning, *Ordinary Men: Reserve Police Battalions 101 and the Final Solution in Poland*, New York, 1992; F. MacLean, *The cruel hunters. SS – Sonderkommando Dirlewanger. Hitler's most notorious anti – partisan unit*, Atglen, 1998.

¹¹ Žr. A. Rukšėnas. Kauno 2-asis pagalbinės policijos tarnybos batalionas ir gyventojų žudynės Baltarusijoje // *Genocidas ir rezistencija*, 2007, Nr. 2(22) p. 25–64.

mjr. Antanas Impulevičius

Impulevičius. Batalionas buvo įsikūręs Aukštaičių gatvėje, Žaliakalnyje¹³. Iš Tautinio darbo apsaugos bataliono (*TDA*, vok. *Hilfspolizeidienst bataillon*) suformuoti batalionai veikė iki karo pabaigos. Per 1941–1945 m. laikotarpį keitėsi tik batalionų pavadinimas¹⁴.

1941 m. liepos 25 d. Lietuvoje buvo įvestas vokiečių civilinis okupacinis režimas (vok. *Die Zivilverwaltung*). Vermachtui toliau veržiantis į Rytus, Lietuva tapo vokiečių kariuomenės užnugario sritimi (vok. *Rückwärtiges Heeresgebiet*). Tai leido vokiečiams perimti vadovavimą lietuvių karinėms struktūroms, t. y. Kauno karo komendantūrai ir TDA batalionui. Dėl Vokietijos karinės politikos, vykdančios vokiečių direktyvas, Rytų fronte reikėjo didinti batalionų skaičių. Kauno karo komendantūros TDA batalionas tapo vokiečių formuojamų Pagalbinės policijos tarnybos karinių pajėgumų centru¹⁵.

1941 m. rugpjūčio 7 d. vokiečių rezervinės policijos 11-ojo bataliono vadas mjr. Franzas Lechthaleris (*Franz Lechthaler*) pateikė raštą „Lietuvių miesto komendantui ponui kapitonui Kviecinskiui. Dėl pagalbinės policijos tarnybos batalionų“, kuriame „prašau Jus iš dabar esančių iš 7 kuopų sudaryti 2

¹² 1941 m. birželio 6 d. Kauno karo komendanto plk. J. Bobelio pranešimas apie naujai formuojamą batalioną, *LCA*, f. R – 1444, ap. 1, b. 8, l. 35.

¹³ J. Vicas, *SS tarnyboje*, Vilnius, 1961, p. 14.

¹⁴ Kaip Tautinio darbo apsaugos bataliono tęstinumą būtų galima įvardinti ir lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 2 (12)–ąjį batalioną.

¹⁵ S. Knezys, Kauno Karo komentantūros Tautinio darbo batalionas 1941 metais, *Genocidas ir rezistencija*, Nr. 1(7), 2000, p. 136.

batalionus. *Sutinku, kad ponas majoras Šimkus perimtų 1 – mo, o ponas majoras Impulevičius 2 – ro bataliono vadovavimą. Apie abiejų batalionų sudarymą prašau pranešti man. Be to, prašau toliau uoliai dirbti Jūsų jau pradėtą savanorių verbavimo 3 – čiam batalionui sudaryti darbą*“.¹⁶ Būtent 1941 m. rugpjūčio 9 d. laikytina 2-ojo pagalbinės policijos tarnybos bataliono (vok. *PPT, Polizeihilfsdienst bataillone*) formavimosi pradžia, vadu oficialiai buvo paskirtas gen. št. mjr. A. Impulevičius, o bataliono vadovybė formuota iš TDA karininkų.

Formuojant PPT batalionus, TDA batalionas buvo taip išskirstytas: 3-oji, 4-oji, 5-oji kuopos liko 1-ajame PPT batalione, 1-oji, 2-oji, 6-oji kuopos perkeltos į 2-ąjį PPT batalioną¹⁷, 7-oji kuopa (vadas kpt. Antanas Švilpa) papildė iš naujų žmonių formuojamą 3-ąjį PPT batalioną¹⁸. Rugpjūčio 30 d. buvo suformuotas 4-asis PPT (vadas kpt. Viktoras Klimavičius), rugpjūčio 28-ąją – 5 PPT (vadas kpt. Juozas Kriščiūnas) batalionas¹⁹, taip pat buvo suformuota atskira autokuopa, transporto (vadas ltn. Klemensas Karosas), technikos, statybos kuopos²⁰.

2.1.1. Bataliono struktūra, vadovybė ir personalo sudėtis

1941 m. rugpjūčio 13 d. komendantas kpt. S. Kviecinskas kreipėsi raštu į 11-ojo vokiečių rezervinės policijos bataliono vadą mjr. F. Lechthalerį dėl ltn. Juozo Barzdos paskyrimo 2-ojo PPT bataliono vado padėjėju²¹. Šiam sutikus, ltn. J. Barzda į batalioną buvo perkeltas mėnesio pab. 1941 m. rugpjūčio 22 d. TDA bataliono 1-oji ir 2-oji kuopos buvo perkeltos į Šančių kareivines,²² 6-oji kuopa buvo perkelta iš 1-ojo PPT bataliono, pavadinta 3-ąja kuopa. Viename iš pirmųjų įsakymų 2-ajam PPT batalionui vykdyti pareigas atkelti iš 1-ojo PPT bataliono 17 karininkų ir 445 kareiviai įrašyti į bataliono sąrašus nuo 1941 m. rugpjūčio 25 d. Į tarnybas paskirti šie karininkai:

- kpt. Povilas Pukys – bataliono adjutantu,
- j. ltn. Petras Buinauskas – karininku vertėju,

¹⁶ 1941 m. rugpjūčio 7 d. 11-ojo vokiečių rezervinės policijos bataliono vado raštas lietuvių miesto komendantui kpt. S. Kviecinskui, *Masinės žudynės Lietuvoje (1941–1944)*, Vilnius, d. 1, 1965, p. 73–74.

¹⁷ 2-ajame PPT batalione 1941 m. rugpjūčio mėn. pradžioje galėjo būti apie 349 karius ir karininkus: 1-oje kuopoje – 124, 2-oje kuopoje – 110, 6-oje kuopoje – 115 karių ir karininkų. Vėliau bataliono sudėtis ir skaičius keitėsi.

¹⁸ S. Knezys, *min. str.*, p. 139.

¹⁹ *Masinės žudynės Lietuvoje (1941–1944)*, I d., p. 333.

²⁰ 1941 m. rugsėjo 27 d. PPT atskirai transporto kuopai įsakymas Nr. 7, *LCVA*, f. R-1444, ap. 2, b. 1 a, l. 234, 244.

²¹ 1941 m. rugpjūčio 13 d. komandanto kpt. S. Kviecinsko pranešimas Nr. 41 11-ojo vokiečių rezervinės policijos vadui mjr. F. Lechthaleriui dėl ltn. Juozo Barzdos paskyrimo 2-ojo PPT bataliono vado padėjėju ir mjr. F. Lechthalerio sutikimas su išvardintu paskyrimu, *LCVA*, f. R – 1444, ap. 1, b. 5, l. 178.

²² 2-ojo PPT bataliono vado raportas Kauno komendantūrai, *LCVA*, f. R – 1444, ap. 1, b. 18, l. 176.

ltn. Vladas Tamošiūnas – žinių karininku,
ltn. Petras Aušiūra – 1-osios kuopos vado pavaduotoju,
j. ltn. Jonas Plungė – 1-osios kuopos I būrio vadu,
j. ltn. Antanas Gecevičius – 1-osios kuopos III būrio vadu,
ltn. Juozas Krištaponis – 2-osios kuopos vado vadu,
j. ltn. Aleksas Maurušaitis – 2-osios kuopos I būrio vadu,
ltn. Jonas Marcišauskas – 2-osios kuopos II būrio vadu,
ltn. Jurgis Juodis – 2-osios kuopos III būrio vadu,
j. ltn. – Juozas Grabauskas – 2-osios kuopos IV būrio vadu,
kpt. Juozas Ūselis – 3-osios kuopos vadu,
ltn. Jonas Klimavičius – 3-osios kuopos vado pavaduotoju,
ltn. Mykolas Dubinskas – 3-osios kuopos I būrio vadu,
j. ltn. Pranas Zelba – 3-osios kuopos II būrio vadu,
j. ltn. Jonas Stankaitis – 3-osios kuopos III būrio vadu,
j. ltn. Vincas Ašoklis – 3-osios kuopos IV būrio vadu.

Vykdamas tarnybas bataliono sudėtis ir užimamos tarnybos keitėsi. Pvz., ltn. Vladas Tamošiūnas 1941 08 28 paskirtas 2-osios kuopos vado pavaduotoju, bataliono raštvedžiu, ltn. Petras Aušiūra 1941 10 06 perkeltas į statybos kuopą, j. ltn. Jonas Stankaitis 1941 09 29 paskirtas 1-osios kuopos II būrio vadu ir t. t. Be minėtų karininkų batalione dar buvo: ltn. Zenonas Kemzūra – 1-osios kuopos vadas, kpt. Vincas Danilevičius – bataliono maisto tiekėjas, ltn. Antanas Laurinavičius – bataliono ginklininkas, nuo rugsėjo 8 d. – bataliono išdininkas, kpt. Jonas Levinas – bataliono ūkio viršininkas.

1941 m. rugpjūčio 26 d. 2-asis PPT batalionas buvo sukomplektuotas. Batalione buvo 23 karininkai ir 445 kareiviai (puskarininkiai ir eiliniai)²³. Lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) batalionams buvo numatyti šie karininkų ir kareivių etatai: 1 pulkininkas, 1 pulkininkas leitenantas, 2 majorai, 16 kapitonų, 12 leitenantų; viršilų, puskarininkių, j. puskarininkių, eilinių. Iš viso batalionui privalėjo priklausyti 32 karininkų ir 555 kareivių etatai, tačiau batalionai, kaip ir lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 2 (12)-asis batalionas, nebuvo taip sukomplektuoti²⁴. Policijos batalionų sudėtis buvo 200–600 karininkų ir kareivių²⁵.

²³ Trumpa istorinė pažyma apie 2 (12)–ąjį policijos batalioną, *LYA*, f. K–1, ap. 58, b. 47745/3, t. 1, l. 99–100.

²⁴ Lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) batalionų dislokacija ir pavaldumas, *LCVA*, f. R–1018, ap. 1, b. 102, l. 28.

²⁵ Pvz., 1942 m. antroje pusėje lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 254-ojo bataliono sudėtis buvo 226, 15-ojo bataliono 629 karininkai ir kareiviai, Lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) batalionų dislokacija ir pavaldumas, *LCVA*, f. R–1018, ap. 1, b. 102, l. 28.

Nors lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) batalionų kareivių tarnyba turėjo trukti 6 mėn., o karininkų – 12 mėn., tačiau 1941 m. rugsėjo 28 d. SS – Reichsfiurerio Heinricho Himmlerio (*Heinrich Himmler*) įsakymu lietuvių bataliono kariai prisaikdinti tarnauti neribotą laiką²⁶. Bataliono karių atlyginimas per mėnesį 1941 metais buvo toks: vedusio eilinio kario, tarnavusio už Lietuvos ribų, – 465 rb, kuopos viršilus – 960, leitenanto – 1170, kapitono – 1630,²⁷ vėliau (1943 m.) alga buvo padidinta iki 200 rb, kariams taip pat skirtas maistas, drabužiai, privilegijos šeimai (aprūpinama maistu, kuru, suteikiamas nemokamas butas, gražinta sovietų nacionalizuota žemės nuosavybė).

Struktūros požiūriu, mažiausias vienetas batalione buvo kovinis skyrius. Trys koviniai skyriai, būrininkas, būrio vadas sudarė šaulių būrį. Trys šaulių būriai, vadovybės skyrius sudarė šaulių kuopą. Batalione buvo numatytos šios kareivių pareigos: kuopininkas (viršila), būrininkas (puskarininkis), skyrininkas (j. puskarininkis), skyrininko pavaduotojas (grandinis), kovotojas (eilinis). Trys šaulių kuopos, autoskyrius, štabas ir tvarstykla sudarė batalioną. Bataliono štabą sudarė rikiuotės, ryšių ir ūkio skyriai. Paprastai rikiuotės skyrius buvo toks: adjutantas, kvotos karininkas, skyriaus viršila, kadru tarnyba, mašininkas, registratorius. Ūkio skyrius atrodė taip: viršininkas, skyriaus viršila, mašininkas, atlyginimo, ginkluotės, mitybos, aprangos bei inventoriaus daly. Bataliono tvarstyklėje buvo sanitarijos karininkas gydytojas ir du sanitarai. Paprastai policijos batalioną privalėjo sudaryti: 1 skyrius – 10 vyrų, 1 būrys – 3 skyriai, 1 kuopa – 4 būriai, 1 batalionas – 4 kuopos,²⁸ atskiros transporto, statybos, technikos kuopos.

1941–1942 m. žiemą ir 1942 m. vasarą Lietuvos policijos batalionai buvo siunčiami į Rytus, pagal fronto liniją nuo Ilmenio ežero šiaurėje iki Rostovo prie Dono pietuose. Tačiau 1941 m. spalio 3 d. 11-ojo vokiečių rezervinės policijos bataliono vado mjr. F. Lechtchalerio įsakymu vokiečių batalionas kartu su 2-uju PPT batalionu gavo užduotį 1941 m. spalio 6 d. išvykti į Minsko–Borisovo–Slucko sritis (Baltarusija) „*valymui ploto nuo ten užsilikusių bolševikų kariuomenės likučių ir bolševikų partizanų*“. Išvykstančio lietuvių batalione buvo 23 karininkai ir 464 puskarininkiai bei kareiviai. Kaune liko 41 minėtojo bataliono karys²⁹. Vos tik atvykęs batalionas, spalio 8 d.,

²⁶ A. Bubnys, *Vokiečių okupuota Lietuva (1941–1944)*, Vilnius, 1998, p. 116.

²⁷ 1941 metais kario, kurio dalinys buvo dislokuotas už Lietuvos ribų, atlyginimas, *LCVA*, R–1099, ap. 1, b. 1, l. 309.

²⁸ P. Stankeras, *Lietuvių policija 1941–1944 metais*, Vilnius, 1998, p. 118–119.

²⁹ A. Bubnys, Lietuvos karinės policinės struktūros ir žydų persekiojimas, *Žydų žudynių byla*, Vilnius, 2001, p. 696.

Kauno karo komendantūros įsakymu pakeitė bataliono pavadinimą iš Pagalbinės policijos tarnybos bataliono ir atskirų kuopų pavadinimo į Apsaugos batalioną ir kuopas³⁰.

Mišrios (vokiečių ir lietuvių) karinių bei policijos struktūros pajėgų štabas buvo Minsko mieste. Lietuvių bataliono štabo – vadavietės – dislokacijos vieta buvo Minske, pietinėje kareivinių pusėje; 11-ojo vokiečių rezervinės policijos bataliono štabas – vakarinėje kareivinių pusėje. Pagal spalio mėn. duomenis, lietuvių bataliono štabe buvo: 4 karininkai, 5 karo (administracijos) valdininkai, 1 gydytojas ir 9 vachtmeistrai, meisteriai (puskarininkiai ir eiliniai). Vokiečių bataliono štabe buvo: 2 karininkai, 1 karo (administracijos) valdininkas, 3 puskarininkiai ir eiliniai. Lietuviai naudojo savo lauko radijo fiksuoto ryšių priemonių įrenginį, taip palaikydami ryšį su likusia bataliono dalimi Kaune, ir telefono ryšį su Vermachto dislokacijos ryšių dalimi Minske³¹. Bataliono ryšių dalis buvo pavaldi bataliono adjutantui.

Lietuvių batalionas buvo sudarytas: autoskyrius (18 puskarininkų ir eilinių), 1-oji (4 karininkai, 139 puskarininkiai ir eiliniai), 2-oji (5 karininkai, 141 puskarininkis ir eilinis), 3-oji (4 karininkai, 129 puskarininkiai ir eiliniai) kuopos. Vokiečių bataliono sudarytas ryšių būrys (13 puskarininkų ir eilinių), autoskyrius (22 puskarininkiai ir eiliniai), sanitarijos skyrius (1 karininkas gydytojas, 1 puskarininkis arba eilinis), 2-oji (2 karininkai, 1 nuovados karininkas, 1 karo (administracijos) valdininkas, 124 puskarininkiai ir eiliniai) ir 4-oji kuopos (2 karininkai, 1 karo (administracijos) valdininkas, 122 puskarininkiai ir eiliniai). Lietuvių bataliono užimtos laikinosios patalpos buvo netinkamos gyventi dėl vandentiekio, kanalizacijos ir šildymo problemų, sunkumų sudarė ir ne visa bei sugedusi technika (vien remonto dirbtuvėse buvo 8 mašinos, autoskyriaus sudedamoji dalis buvo ir vežimai), ūkio aprūpinimas (malkų, bulvių, daržovių), nusiskundimai atlyginimu³².

1941 m. gruodžio 20 d. batalionas buvo pavadintas 12-uoju policijos batalionu (vok. *Schutzmannschaft (Schuma) Bataillone Nr. 12*)³³, o nuo 1944 m. balandžio mėn. SS – Reichsfiurerio ir vokiečių policijos vado H. Himmlerio įsakymu Policijos (vok. *Schutzmannschaft bataillon*) batalionams oficialiai buvo suteiktas Lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) batalionų pavadinimas.

³⁰ Kauno karo komendantų kpt. S. Kviecinsko įsakymas Nr. 49, *LCVA*, F. R-1444, ap. 1, b. 3, l. 61.

³¹ Pranešimo apie specialiąsias priemones Minske 1941 m. spalio 14 d. – 21 d. vertimas iš vokiečių kalbos, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47811/3, t. 2, l. 60.

³² Pranešimo apie specialiąsias priemones Minske 1941 m. spalio 14 d. – 21 d. vertimas iš vokiečių kalbos, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47811/3, t. 2, l. 60; Operatyvinis pranešimas apie ypatingųjų užduočių vykdymą Minske nuo 1941 m. spalio 14 – 21 d., *Masinės žudynės Lietuvoje (1941 – 1944)*, I d., 1965, p. 308–314.

³³ Trumpa istorinė pažyma apie 2 (12)-ąjį policijos batalioną, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 47745/3, t. 1, l. 99 – 100.

mas (vok. *Litauische Polizei bataillon*)³⁴³⁵. Naujai pervadintas batalionas turėjo ir šį lauko pašto numerį – Nr. 37 822. *De jure* bataliono vadu iki 1942 m. gruodžio 31 d. buvo mjr. A. Impulevičius³⁶ (baudžiamosiose bylose galima aptikti duomenų, kad bataliono pareigas vykdė mjr. Gavelis, tačiau tyrimo autoriui nėra žinoma šio asmens vadovavimo laikotarpis. Yra žinoma, kad nuo 1943 m. antrosios pusės iki 1944 m. vasario mėn. bataliono vadu buvo kpt. Balys Matulevičius³⁷. Batalionas turėjo vertėją. Yra žinoma, kad juo buvo ne tik vyr. ltn. A. Gecevičius, tačiau karys, kurio pavardė buvo Zarembe³⁸. Batalionui buvo priskirtas ir karo kapelionas (daugiau karinėms – policinėms pajėgoms Baltarusijoje) Zenonas Ignatavičius–Ignonis, tačiau *de facto* bataliono vadu buvo vokiečių ryšių karininkas (vok. *Verbindungsoffizier der Schutzmannschaft*). Nuo 1942 m. iki 1944 m. bataliono priežiūros (ryšių) karininku ir tikroju bataliono vadu buvo policijos kpt. Kurtas Spangenbergas (*Kurt Spangenberg*)³⁹, vėliau policijos kpt. Ridlas (*Ridl*)⁴⁰.

Batalionui buvo priskirtas vokiečių ryšių karininkas ir nedidelis štabas. Pastarojo uždavinys – palaikyti ryšius su bataliono vadu ir rūpintis tiekimu. Ryšių karininko štabą sudarė: ryšių karininkas, sekretorius (paprastai leitenantas), kurio pagrindinis uždavinys buvo tiekimo reikalai, ir keli raštininkai vachtmeisterai (puskarininkiai). Teiktinas toks pavyzdys, kad bataliono ūkio dalies viršininkas parengdavo maisto, alų, aprangos ir amunicijos paraišką, kurios būdavo perduodamos ryšių karininko štabui, kuris siųsdavo vokiečių tvarkos policijos vado institucijai Kaune. Pastaroji institucija užsiėmė ir tiekimu. Ryšių karininkas taip pat prižiūrėdavo skiriamas užduotis, sankcionuodavo dalinio vado įsakymą ar potvarkį. Paprastai lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) batalionuose buvo 1 aukšto rango ir 5–6 žemesnio rango vokiečių karininkai, tačiau baltarusių ir ukrainiečių policijos batalionuose buvo 20 – 60 vokiečių.

Iki 1942 m. gegužės mėn. lietuvių 12-asis policijos batalionas buvo dislokuotas Minske. Vėliau kitose Baltarusijos vietovėse, Minske paliekant tik štabą. Nuo 1942–1944 m. batalionas buvo naudotas antipartizaninėms

³⁴ Tvarkos policijos vado 1944 m. balandžio 2 d. įsakymas Nr. 5 lietuvių policijai, *LCVA*, R–689, ap. 1, b. 198, l. 112–116.

³⁵ 1941 m. gruodžio 23 d. 1-ajam apsaugos batalionui įsakymas Nr. 180, *LCVA*, R – 1444, ap. 1, b. 1, l. 331.

³⁶ Yra žinoma, kad A. Impulevičiui 1941 12 16 galėjo būti suteiktas policijos plk. ltn. laipsnis, Trumpa istorinė pažyma apie 2 (12)-ąjį policijos batalioną, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47745/3, t. 1, l. 99–100.

³⁷ P. Andriškevičiaus 1961 m. vasario 22 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47811/3, t. 1, l. 177.

³⁸ Z. Ignonis, *min. veik.*, p. 200.

³⁹ *Nacionalistų talka hitlerininkams*, Vilnius, 1970, p. 75–77.

⁴⁰ J. Kleiniausko 1948 m. rugpjūčio 3 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K – 1, ap. 8, b. 152 l. 87.

akcijoms ir karinių objektų apsaugai vykdyti, todėl batalionas buvo siunčiamas į aktyvius sovietų partizanų veiklos regionus, atskiros bataliono kuopos (1942–1944 m. bataliono 1–oji kuopa Šacke, 2–oji kuopa Uzdoje, 3–oji kuopa Kopelyje⁴¹), būriai, skyriai buvo išdėstyti aplinkiniuose kaimuose kas keli kilometrai atsparos punktuose (vok. *Ortsstützpunkte*), kur lietuviai turėjo kovoti su partizanais, saugoti įvairius objektus.

Batalionas be kuopų ir būrių turėjo ir specialios paskirties komandą (vok. *Jagdkommando*, dar vadinamą ir „naikintojų komanda“), kuri buvo atleista nuo sargybos tarnybų⁴². 1942 m. 1–osios kuopos III būrio vadas j. ltn. Antanas Gecevičius ir j. psk. Stasys Varnas suorganizavo tokios paskirties dalinį, kurį sudarė daugiau nei 10 fiziškai stiprių, gerai apmokytų vyrų. Komanda nakties metu slapta vykdavo į kaimus, rengė pasalas partizanams. Operacijų metu kaimas būdavo apsupamas, į pastarąjį nieko neįleidžiama, o ateinantys ir išeinantys buvo sulaukomi ir pristatomi į bataliono štabą. Partizanams įvykdžius diversines užduotis, „naikintojų komanda“ persekiavo savo priešą, aiškindavosi partizanų buvimo vietas, ryšių palaikymą tarp vietos gyventojų ir partizanų. Taip veikdamas būrys sužinodavo įtariamus asmenis, kurie palaikė ryšį su partizanais, ir partizanų stovyklų vietas. Rengė operacijas prieš partizanus ir jų rėmėjus. Paprastai tokios paskirties dalinys buvo dvejopo tipo: būrio (15–20 žmonių), kuopos (60–80). Dažniausiai ginkluota trimis rankiniais kulkosvaidžiais, privalėjo turėti bent vieną snaiperio šautuvą. Individualią ginkluotę sudarė šautuvai, pistoletai – kulkosvaidžiai, trofėjiniai ginklai – SVT (CBT, rus. *Самозарядная винтовка Токарева*, savaiminio užtaiso šautuvas Tokarevo) ar PPŠ (ППШ, rus. *Пистолет – пулемёт Шпагина*, pistoletas – Špagino kulkosvaidis), granatos. Buvo pasitelkusios partizaninio kovos būdo taktiką – puolimas iš pasalų, nedidelėmis grupėmis. „Naikintojų komanda“ dažniausiai veikdavo naktį, ilsėdavosi dieną. „Naikintojai“ vilkėjo maskuojančius dėmėtus kamufliažus – kombinezonus, pilkus apsiaustus, prie kurių būdavo priklijuojami ar pritvirtinami medžių lapai – šakos, žolės. Jei šią specialią grupę aptikdavo ar pastebėdavo vietos gyventojai, grupė arba likviduodavo pastebėjusius, arba turėjo palikti veiklos rajoną, kartais ir baigti operaciją, persidislokuoti į kitą vietovę. Grįždavo po vienos – dviejų parų vėl į pirmąjį veiklos rajoną. Be „naikintojų“ antipartizaninėse akcijose dalyvavo ir mobilios grupės – „naikintojų būriai“ (vok. *Jagdzüge*), kurias sudarė vežimų, dviračių, motorizuoto transporto eskortas.

⁴¹ J. Arlausko 1948 m. rugpjūčio 5 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K – 1, ap. 8, b. 152, l. 70.

⁴² P. Andriuškevičiaus 1979 m. gegužės 31 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47811/3, t. 1, l. 41.

„Naikintojai” paprastai vykdė baudžiamąsias operacijas, pasalas, nukreiptas prieš partizanus, taikius vietas gyventojus, kurie buvo įtariami turį ryšį su sovietų partizanais, rekvizuodavo gyvulius, grūdus, maisto produktus.

Negalutiniais duomenimis, vieni paskutiniųjų duomenų apie bataliono personalinę sudėtį yra šie: 1941 m. pab. – 1942 m. prad. nedidelė dalis 1 (13)–ojo policijos bataliono karininkų, puskarininkių ir eilinių, panaikinus šių etatus, buvo perkelti į 12–ąjį policijos batalioną, o 1942 m. rugpjūčio 26 d. batalione iš viso buvo 21 karininkas, 118 puskarininkių, 386 eilinių⁴³. Svarbu paminėti ir tai, kad dėl vokiečių vykdomos karinės politikos, sunkių tarnybos sąlygų, nuolatinės rizikos, kovos idealo nebuvimo, keitėsi ir vokiečių pozicija lietuvių karių atžvilgiu.

Turimomis žiniomis, 1943 m. rugsėjo mėn. Minske batalionas buvo prisaikdintas vokiečių karinei vadovybei, buvo pakeista ir 12–ojo bataliono vadovybė⁴⁴. Dar prieš išsiunčiant lietuvių batalioną į Baltarusiją ir pastarąjį dislokavus, paskirties vietoje paprastai būdavo surengiamos karinės iškilmės – priesaika. Pagal aukščiausios vokiečių karinės vadovybės įsakymą batalionas būdavo prisaikdinamas. Lietuvoje priesaikos iškilmėse privalėjo dalyvauti SS ir policijos ir tvarkos policijos vadai, Baltarusijoje taip pat atitinkamų karinių institucijų karininkai. bataliono vadas iškilmių metu būdavo sutinkamas raportu, vadovybė apeidavo išrikiuotus dalinius. SS ir policijos vadas pasakydavo kalbą, o po jos nuskambėdavo abiejų šalių himnai. Raportu apie priesaikos atlikimą baigdavosi karinės iškilmės – priesaikos davimas.

2.1. 2. Bataliono apranga, ginkluotė ir atributika

Batalionas karinės formuotės struktūros pavyzdžiu buvo sukomplektuotas kaip TDA batalionas, kurio formavimo pradžioje buvo išspręstas aprangos, apginklavimo, bataliono etatų sudarymo ir sargybos reikalų, sąmatos sudarymo, autopriemonių tvarkymo klausimas ir pan. 1941 m. rugpjūčio mėn. naujai formuojami batalionai taip pat buvo perginkluoti.

Pagrindiniai bataliono karių identifikavimo ženklai buvo raiščiai, kurie buvo ryšimi ant kairiosios rankos, su vokiečių spaudu, nustatytos formos. Dar 1941 m. nuo liepos 26 d. vokiečių policijos gen. mjr. R. von Pohlis nusiuntė raštą Kauno karo komendantui kpt. S. Kviecinskui dėl skiriamųjų ženklų, kuriame buvo drausta nešioti lietuviškus, kurie žymi viršenybę, o lietuviškas uniformas leista vilkėti tik su geltonos spalvos raiščiu ir užrašu

⁴³ Trumpa istorinė pažyma apie 2 (12)–ąjį policijos batalioną, *LYA*, f. K–1, ap. 58, b. 47745/3, t. 1, l. 99 – 100.

⁴⁴ P. Lenevičiaus 1945 m. birželio 30 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K–1, ap. 58, b. 47386/3, t. 8, l. 21.

„L. N. P. Pagalbinė policijos tarnyba“ (vok. *Polizeihilfsdienst*^{45, 46}), kai kuriais duomenimis ir nuo rugsėjo 30 d. bataliono kariai galėjo ryšėti baltą raištį su užrašu „Tarnybinis“⁴⁷. Už įsakymo nesilaikymą grėsė areštas ir kitos griežtos baudmės⁴⁸.

Batalionų kariai iš pradžių dėvėjo Lietuvos Respublikos kariuomenės (1931 m., 1934 m. uniformų detales ir 1940 m. pavyzdžio) uniformas. Šią

Šalmas M-16

Šalmas M-18

Šalmas M-35

aprangą kariai su sovietiniais skiriamaisiais ženklais nešiojo ir 29-ame ŠTK. Buvo dėvima ir Vermachto, vokiečių policijos uniforma, o nuo 1939 m. nebenaudojamas Waffen – SS dalinių karių juodas uniformas, kurioms buvo pritaikyta skiriamųjų ženklų sistema, išskiriant ant rankovių nešiojamus ševronus ir antsiuvus. Apykaklė, rankogaliai ir šoninių kišenių apsiuvai buvo apsiūti gelumbe – žalios, žydros ir pilkos spalvos atspalviais. Kariai taip pat dėvėjo gelsvai žalsvas milines. Kaip nacionaliniai skiriamieji ženklai ant uniformos kairiosios rankovės buvo nešiojami įvairių variantų skydo formos geltonos, žalios, raudonos spalvų antsiuvai (antsiuvų su užrašu LIETUVA arba antsiuvų su Gediminaičių stulpais ir viršuje esančiu užrašu LITAUEN tyrinėjamo policijos bataliono kariai nenaudojo). Greta nustatytų ženklų 1943–1944 m. tarp bataliono karių uniformos detalių pasitaikydavo ir įsakymais nereglamentuotų nacionalinės simbolikos uniformų elementų (Vytis, trispalvė, Gediminaičių stulpai). Karininkai ir kariai nešiojo kepurės, pilotes, vokiečių pavyzdžio plieninius šalmus M-16 (pasitaikydavo ir kitų vokiečių šalmų pavyzdžių: M-18, M-35), turėjo Vermachto

⁴⁵ LNP – Lietuvos nacionalistų partija, kuri veikė 1941 m. birželio/liepos mėn. – gruodžio 17 d.

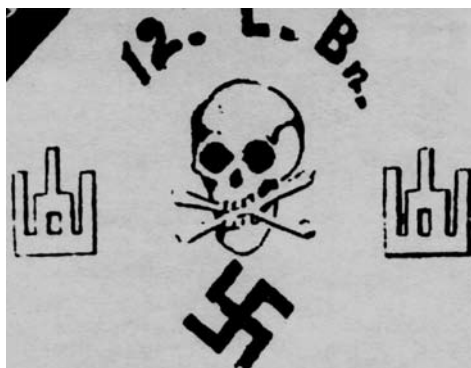
⁴⁶ 1941 m. liepos 26 d. reglamentuotas bataliono skiriamasis ženklas, *LCVA*, f. R – 1444, ap. 2, b. 1, l. 42; 1941 m. rugsėjo 15 d. vokiečių tvarkos policijos vado mjr. A. Engel įsakymas, *LCVA*, f. R – 683, ap. 2, b. 1, l. 32.

⁴⁷ 1941 m. rugsėjo 30 d. I PPT bataliono vidaus tarnybai įsakymas Nr. 19, *LCVA*, R – 1444, ap. 1, b. 1, l. 6.

⁴⁸ Gen. mjr. R. von Pohl 1941 m. liepos 26 d. raštas kpt. S. Kviecinskui, *LCVA*, R – 1444, ap. 1, b. 18, l. 86, 87.

atributiką su lietuviškos trispalvės simbolika⁴⁹. Taip pat apvalios tų pačių spalvų Vermachto modelio kokardas ir ant plieninio šalmo tvirtinamas nacionalinių spalvų skydelius⁵⁰.

Visas bataliono aprangos komplektas atrodė taip: kepurė, pilotė, šalmas, munduras, palaidinė, kelnės, milinė, avalynė, laipsnių skiriamieji ženklai (vokiečių policijos), šalikai, apsiaustai. Aprangos sudėtinės dalys: diržas, juosiamas sagtimi, kuprinė, dirželiai (milinei, katiliukui), gertuvė, aliuminis katiliukas, krepšys, vokiečių odinės šovininės, šautuvo diržas, durtuvas, kastuvėlis. Tenka konstatuoti, kad buvo sunku kariams duoti uniformą. Iš pradžių bataliono karių uniformos buvo mišrių (vokiečių ir lietuvių) uniformų pavyzdžių, vėliau pagrindine tapo vokiečių pavyzdžio uniforma.

Turimais duomenimis, lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) batalionai turėjo savo vėliavą: 1943 m. rugsėjo mėn. lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 12–asis batalionas turėjo savo vėliavą, panašią į vokiečių SS – *Totenkopfverbände* (Mirties galva ar Kaukolė) karinio dalinio. Vėliavos centre – kaukolė su sukryžiuotais kaulais dantyse, vėliavos fonas – pilkšvas. Virš kaukolės užrašas – 12. L. Bn. (aut. past.

– Lietuvių batalionas), kaukolės apačioje – svastika. Iš šonų – Gediminaičių stulpai. Šios vėliavos projekto autorius buvo vyr. ltn. Jurgis Juodis. Pirmasis projektas buvo nupieštas 2–osios kuopos kareivinėse Minske ant sienos. Tyrimo autoriaus duomenimis, ši vėliava specialiais įstatymais nebuvo reglamentuota. Nuo 1943 m. spalio 10 d. kiti policijos batalionai Rytų fronte taip pat turėjo savo vėliavas. Pvz., vieno bataliono vėliava atrodė taip: vienoje pusėje – žaliame fone yra tautinis trispalvis skydas su vyčiu ir užrašu „*sentėvių dvasia tevadovauja Jums*“, o kitoje pusėje – raudoname fone Vyčio kryžius⁵¹. Lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 10 (256)–asis batalionas turėjo vėliavą, kurios raudoname fone buvo vaizduojamas Geležinis vilkas.

⁴⁹ С. Чуев, *Проклятые солдаты. Предатели на стороне III рейха*, Москва, 2004, с. 394.

⁵⁰ С. Дробязко, А. Карашук, *min. veik.*, с. 24.

⁵¹ Savisaugos bataliono vėliava, *Karys*, Nr. 39 (1201), 1943, p. 246.

1943 m. rugsėjo mėn. po bataliono prisaikdinimo vokiečių karinei vadovybei ir vadovybės pasikeitimo, buvo išduota ir ginkluotė: 1 prieštankinis pabūklas, 2 didelio kalibro ir 6 mažesnio kalibro minosvaidžiai, 6 kulkosvaidžiai „Maxim“, po 16 čekoslovakų rankinių kulkosvaidžių ir automatinių ginklų. Ankstesnę bataliono ginkluotę sudarė tik 1 prieštankinis pabūklas, keletas rankinių kulkosvaidžių ir minosvaidžių⁵² bei lengvoji ginkluotė: vokiečių, belgų, čekoslovakų „Mauser“ sistemos 7,92 mm kalibro šautuvai ir karabinai⁵³, (vokiečių karabinai „Mauser 98k“ ir „Mauser K98k“ buvo pagrindiniai Antrojo pasaulinio karo metu Vermachto pėstininkų ginklai), taip pat prancūzų karabinai MAS 1936, vokiečių 9 mm kalibro automatiniai ginklai MP-38/40 (vok. *Maschinenpistole*, automatinis pistoletas), 7,65 ir 9 mm kalibro pistoletai „Parabellum“, „Mauser“, „Walther PP“ (*Polizei pistole*), „Browning HP“, trofėjiniai 7,62 mm kalibro rusų ginklai „Mosin – Nagant“, SVT – 38/40 su durtuvais, PPŠ – 41. Turimais duomenimis, karininkai be pistoletų buvo ginkluoti ir kardais⁵⁴. Tenka konstatuoti, kad lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 12-ojo bataliono kariai nebuvo ginkluoti geriausiaisiais vokiečių ginklais. Ginkluotė buvo paprasta ir įvairi, o tai neigiamai atsiliepė, kai buvo sprendžiami tiekimo ir aprūpinimo klausimai.

2.1.3. Bataliono pavaldumas

1941 m. rugpjūčio 6 d. vokiečių rezervinės policijos 11-ojo bataliono vadas mjr. Franzas Lechthaleris (*Franz Lechthaler*) raštu informavo Kauno karo komendantą kpt. Stasį Kviecinską, kad 1941 m. liepos 30 d. vokiečių kariuomenės Ostlande⁵⁵ vado gen. Valterio Briomerio (*Walter Brämer*) įsakymu visos lietuvių ginkluotosios pajėgos buvo perimamos SS – Brigadefiurerio ir policijos vado Lietuvoje (vok. *SS und Polizeiführer Litauen*) gen. mjr. Luciano Vysockio (*Lucian Vysocki*) žinion^{56, 57} tiesioginiu policinių dalinių viršininku buvo paskirtas vokiečių rezervinės policijos 11-ojo bataliono vadas mjr. Franzas Lechthaleris (*Franz Lechthaler*⁵⁸), o nuo 1941 m. rugsėjo 15 d. vokie-

⁵² J. Vuosaičio apklausos protokolas, *LVA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47386/3, t. 6, l. 242.

⁵³ P. Lenevičiaus 1945 m. birželio 30 d. tardymo protokolas, *LVA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47386/3, t. 8, l. 21.

⁵⁴ J. Knyrimo, K. Adomaičio, K. Ūzo parodymai apie A. Gecevičiaus veiklą, *LVA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47811/3, t. 1, l. 18.

⁵⁵ Lietuva, Latvija, Estija ir Baltarusija įėjo į Reichkomisariatą Ostland (*Wehrmachtbefehlshaber Ostland*). Baltarusija *de jure* priklausė iki 1943 m. balandžio mėn., *de facto* iki 1944 balandžio mėn.

⁵⁶ SS (*Schutzstaffel*) – apsaugos būriai.

⁵⁷ 1941 08 11 – 1943 07 02 Lietuvos generalinės srities SS ir policijos vadas SS – Brigadefiureris ir policijos gen. mjr. L. Wysockis.

⁵⁸ Lietuvių ginkluotųjų pajėgų perdavimo įsakymas, *LCVA*, f. R – 1444, ap. 2, b. 1a, l. 68; 1941 m. rugpjūčio 20 d. TDA bataliono sudėties žinios, *LCVA*, f. R – 1444, ap. 2, b. 17, l. 68.

čių tvarkos tarnybos prie SS ir policijos vadas mjr. A. Engelis (A. Engel).⁵⁹ Lietuvių 2-asis PPT batalionas liko pavaldus mjr. F. Letchaleriui.

Išvykus į Baltarusiją, lietuvių batalionas priklausė 11-ojo rezervinės policijos bataliono vadui mjr. F. Lechthalerio⁶⁰, kuris buvo pavaldus Baltarusijos (*Weisruthenien*) karo vadui gen. mjr. baronui Gustavui von Bechtolsheimui (*Baron Gustav von Mauchenheim gennant von Bechtolsheim*), vadovavusiam Vermachto 707-ajai vokiečių pėstininkų divizijai, kuri buvo jungtinė grandis tarp Vermachto ir Saugumo policijos ir SD, dalyvavo genocido politikoje⁶¹. Lietuvių batalionas veikė 747-ojo (kitų autorių teigimu, tai 727-ojo) pulko rajone⁶². Pulko vadas buvo plk. Karlas von Andrianas (*Karl von Andrian*). Vokiečių 707-oji pėstininkų divizija buvo skirta okupuotų teritorijų apsaugai ir valdymui, tačiau sunkiųjų ginklų ir tankų neturėjo. Be paprastai suformuotų 3 pulkų – 707-ojoje divizijoje buvo tik 727-asis ir 747-asis pulkai ir 657-asis artilerijos batalionas, 707-oji inžinerinė kuopa, 707-oji ryšių kuopa. 747-ąjį pulką sudarė 2100 karių (paprastai pulko sudėtis buvo 3 tūkst. karininkų ir karių)⁶³.

Spalio 10 d. buvo paskelbtas 11-ojo vokiečių rezervinės policijos bataliono vado mjr. F. Lechthaleris raštas Kauno komendantui, kad Tvarkos po-

⁵⁹ P. Stankeras, *Lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 1941 – 1944 metais*, Vilnius, 1998, p. 221.

⁶⁰ Vokiečių 11-ojo rezervinės policijos bataliono sudėtis: 326 kariai ir karininkai, Ch. Gerlach, *Kalkuliertes Morde: Die deutsche Wirtschafts und Vernichtungspolitik in Weissrussland 1941 – 1944*, Hamburg, 1999, s. 612. Pastarojo autoriaus šis dalinis vadinamas tvarkos policijos daliniu.

⁶¹ 707 – oji pėstininkų divizija buvo suformuota 1941 m. balandžio – gegužės mėn. Miunchene (Vokietija), nuo 1941 m. rugpjūčio mėn. vykdė tarnybas Baltarusijoje. Divizija 1941 m. rugpjūčio – 1942 m. kovo mėn. vykdė antipartizanines akcijas, objektų apsaugą, dalyvavo mokymuose Baranovičiuose, Minske, Gorodišče. 1942 m. kovo mėn. dalyvavo antipartizaninėse operacijose Bobruiske, 1942 m. balandžio – 1943 m. vasario mėn. vykdė antipartizanines akcijas, objektų apsaugą Briansko, Liudinovo, Dubrovkos vietovėse. 1943 m. vasario mėn. dalyvavo puolamosiose operacijose Pogodino vietovėje. 1943 m. kovo mėn. dalyvavo puolamosiose, antipartizaninėse operacijose, vykdė objektų apsaugą Lokoto regione, 1943 m. gegužės mėn. antipartizaninėse operacijose, vykdė objektų apsaugą Žukovuos, Bežitsos rajone, 1943 m. liepos mėn. puolamosiose operacijose Buki vietovėje, 1943 m. rugpjūčio mėn. dalyvavo antipartizaninėse operacijose, vykdė objektų apsaugą Žukovuos, Ržanitsos vietovėse, 1943 m. spalio mėn. vykdė antipartizanines operacijas, objektų apsaugą Kormos, Bobruisko regione, 1943 m. lapkričio – gruodžio mėn. Berezina upės sektoriuje. 1944 m. sausio – birželio mėn. dalyvavo puolamosiose operacijose Rogačevo, Bobruisko vietovėse, 1944 m. liepos mėn. buvo apsupta ir sunaikinta Bobruiske. 1944 m. rugpjūčio mėn. išformuota. Ši divizija buvo atsakinga už 50 tūkst. m² užnugario teritorijos plotą. Ši divizija, kaip ir 57-oji, 60-oji, iš dalies galėjo būti naudingos ir panaudotos gynybai, kovoms prieš Sovietų armiją. Divizijos vadovybė: 1941 m. gegužės – 1943 m. vasario mėn. gen. mjr. baronas Gustavas von Bechtolsheimas, 1943 m. vasario – balandžio mėn. gen. ltn. Hansas von Falkensteinas (*Hans von Falkenstein*), 1943 m. balandžio – birželio mėn. gen. ltn. Russvurmas (Russwurm), 1943 m. birželio – gruodžio mėn., gen. ltn. Rudolfas Busichas (*Rudolf Busich*), 1943 m. gruodžio – 1944 m. sausio mėn. gen. mjr. Conradis (*Conrad*), 1944 m. sausio – gegužės mėn. gen. ltn. R. Busichas, 1944 m. gegužės – birželio mėn. gen. mjr. Gihras (*Gihra*).

⁶² R. Breitman, *Himmler's Police Auxiliaries in the Occupied Soviet territories*, Simon Wiesenthal Center, Annual, Vol. 7, 1990, p. 23 – 39.

⁶³ О. Ю. Пленков, *III РЕЙХ Война: до критической черты. Секретные материалы*, Санкт – Петербург, Москва, 2005, с. 351 – 354.

licijos Rytų kraštui (*Ostlandui*) vado Rygoje įsakymu 1–asis, 2–asis, 3–asis apsaugos batalionai nuo spalio 5 d. priklauso mjr. F. Lechthaleriui⁶⁴. Spalio mėn. buvo panaikinta Kauno karo komendantūra, kurią panaikinus buvo įsteigtas ryšių karininko prie 11–ojo rezervinės policijos bataliono vado štabas, kuris perėmė komendantūros funkcijas, o ryšių karininko funkcijas kpt. S. Kviecinskas (nuo spalio 9 d. pakeltas į majorus, lapkričio 25 d. į jo pareigas perkeltas mjr. K. Šimkus),⁶⁵ kuris sprendė ne tik priskirtų batalionų, bet ir kitų Kauno komendantūrai pavaldžių lietuvių karinių formuočių karių, ginkluotės, aprangos, turto apskaitos klausimus ir pan. Taigi šio štabo žinioje buvo minėti batalionai. Vokiečių tvarkos tarnybos prie SS ir policijos vadui mjr. A. Engeliui buvo likę policijos batalionai (4–asis, 5–asis batalionai ir statybos, transporto, technikos kuopos)⁶⁶. 1941 m. gruodžio 5 d. 11–ojo vokiečių rezervinės policijos bataliono vado nurodymu ryšių karininko štabas prie šio bataliono gruodžio 10 d. buvo reorganizuotas į I Lietuvos savisaugos dalių (*LSD*) štabą prie minėtojo bataliono vado⁶⁷, o ryšių karininkas pavadintas I LSD vadu⁶⁸. 1941 m. gruodžio 20 d. (22) d. mjr. F. Lechthaleriui pavaldūs batalionai: 1–asis, 2–asis, 3–asis batalionai perėjo LSD inspektoriui (plk. ltn. Antano Špokevičiaus), kuris buvo pavaldus vokiečių tvarkos policijos vadui mjr. A. Engeliui. Turimomis žiniomis, iš 1942 m. sausio 10 d. generalinio štabo plk. Rėklaičio, laikinai einančio savisaugos dalių inspektoriaus pareigas, adjutanto kpt. Židžiūno pranešimo mjr. K. Šimkui – 11–ojo, 12–ojo, 13–ojo batalionų štabas (mjr. K. Šimkaus) pasilieka ypatingiems reikalams. Visi įsakymai, kurie buvo duoti mjr. F. Lechthaleriui, nustoja galioti, įsigalioja tik įsakymai, kurie duoti SS ir policijos vado Lietuvoje⁶⁹. Galima teigti, kad Kaune suformuotas batalionas buvo pavaldus Kauno apygardos vadui, tolesnė pavaldumo pakopos grandis buvo Lietuvių ryšių karininko prie tvarkos policijos vado Lietuvoje štabas, pastarasis buvo pavaldus tvarkos policijos vadui prie SS ir policijos vado Lietuvoje, aukščiausia grandis SS ir policijos vado Lietuvoje institucija.

⁶⁴ Mjr. F. Lechthalerio 1941 m. spalio 5 d. raštas kpt. S. Kviecinskiui, *LYA*, F. K – 1, ap. 46, b. 1187, l. 167 – 169; Mjr. F. Lechthalerio 1941 m. spalio 10 d. įsakymas Nr. 107, *LYA*, F. K – 1, ap. 46, b. 1187, l. 167.

⁶⁵ 1941 m. lapkričio 25 d. 1–ajam apsaugos batalionui įsakymas Nr. 254, *LCVA*, R – 1444, ap. 2, b. 1 a, t. 2, l. 202.

⁶⁶ 1941 m. spalio 17 d. apsaugos atskirai transporto kuopai įsakymas Nr. 16, *LCVA*, R – 1444, ap. 2, b. 17, l. 146.

⁶⁷ Lietuvos savisaugos dalių (*LSD*) štabas įsteigtas 1941 spalio 1 d., lapkričio 3 d. pavadintas *LSD* inspektoriaus štabu, kuriam priklausė Kauno apygarda, vadovas plk. Kazys Labutis, štabo viršininkas plk. ltn. Juozas Jankauskas.

⁶⁸ 1941 m. gruodžio 10 d. įsakymas 3–ajam apsaugos batalionui Nr. 92, *LCVA*, R – 1444, ap. 1, b. 1, l. 363.

⁶⁹ 1941 m. sausio 10 d. Lietuvos savisaugos dalių inspektoriui prie tvarkos policijos vado Lietuvoje įsakymas Nr. 105 mjr. K. Šimkui, *LVC4*, f. R – 1018, ap. 1, b. 101, l. 20.

Batalionui vykdant antipartizanines akcijas Baltarusijoje, minėtos tarnybos iki 1942 m. liepos 28 d. priklausė Vermachtui, o nuo šios datos SS vadovybei. Tačiau fiurerio Adolfo Hitlerio (*Adolf Hitler*) 1942 m. rugpjūčio 18 d. įsakymu ginkluoto pasipriešinimo slopinimas Rytuose buvo paskirtas tiek Vermachto, tiek SS vadovybėms. Lapkričio 23 d. antipartizaninės politikos kompetencija buvo paskirta SS – Obergruppenfiurerio ir policijos gen. Erichui von dem Bachui – Zelevskiiui (*Erich von dem Bach – Zelewski*), kaip ir Ostlande dislokuotos Operatyvinės grupės A, Waffen – SS, Tvarkos policijos, Saugumo policijos ir SD dalys bei Pabaltijo karinės – policinės pajėgos⁷⁰. Lietuvių bataliono pavaldumas taip pat kito, nes dar 1941 m. lapkričio 11 d. vokiečių 11-asis rezervinės policijos batalionas buvo gražintas į Kauną. Batalionas buvo *de jure* pavaldus SS ir policijos vadui Lietuvoje, tačiau *de facto* batalionas, veikdamas užfrontėje, priklausomai nuo vykdytų tarnybų, buvo pavaldus ir vokiečių komendantūroms, užnugario kariuomenės vadovybei (Kdo Rück, *Kommandeur der Ordnungspolizei*).

2.1.4. Bataliono išformavimas

Veikdamas Baltarusijoje batalionas 1944 m. sausio mėn. buvo perkeltas netoli Minsko, į už Novinki esančią vietovę, ir vasario mėn. priskirtas armijų grupei „Centras“ (*Heeresgruppe Mitte*), kuri kovojo su sovietiniais partizanais⁷¹. Pasikeitus Lietuvių batalionui: dėl karių dezertyravimo (dėl atostogų, policijos bataliono kariai grįždavo į namus ir ten pasilikdavo, pvz., 1943 m. liepos – rugsėjo mėn. iš 12-ojo bataliono dezertyravo 14 karių,⁷² kurių paieška ir baismės skyrimas priklausė SS ir policijai), Sovietų armijos artėjimo, antipartizaninėse akcijose patirtų nuostolių, pervedimo į vokiečių dalinius (pvz., eil. Pranas Plančiūnas 1943 m. pab. buvo pervedtas į vokiečių dalinį), sunkių tarnybos sąlygų, nuolatinės rizikos, kovos idealo nebuvimo, vokiečių elgesio su kariais ir dėl tariamų ryšių su sovietų partizanais ne tik keitėsi bataliono sudėtis, bet nebepasitikėjo ir vokiečiai, tai batalionas buvo išformuotas ir performuotas. 1944 m. vasario mėn. buvo sujungtas su 15-uoju lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) batalionu, kurio vadas buvo gen. št. mjr. Albinas Levickas, ryšių karininkas kpt. Johnas (*John*). Batalionas buvo dislokuotas Minske iki birželio 29 d.⁷³

⁷⁰ P. Stankeras, Vokiečių saugumo policijos ir saugumo tarnybos (SD) vado institucija Lietuvos generalinėje srityje 1941–1944 metais, *Karo archyvas*, Nr. 21, 2006, p. 268.

⁷¹ P. Stankeras, *Lietuvių policija 1941–1945 metais*, Vilnius, 1998, p. 154.

⁷² Vilniaus miesto policijos 2-osios nuovados viršininko – dezertyravusių karių paieška ir rezultatai, *LCVA*, f. R – 691, ap. 1, b. 77, l. 27 – 376.

⁷³ P. Janišius 1952 m. liepos 18 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47386/3, t. 6, l. 217.

2.1.5. Žymūs bataliono karininkai

II klasės Geležinis kryžius

III kategorijos Sužeidimo ženklas

II klasės Karo kyžius su kardais

Turimomis žiniomis, keli šimtai lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) bataliono karių buvo apdovanoti vokiečių karo apdovanojimais: ordinais, pasižymėjimo ženklais ar padėkos raštais. Ypatingai išsiskyrė policijos batalionai, kurie kovojo Rytų fronte. Pvz., lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 5-ojo bataliono kariai buvo apdovanoti: Karo nuopelnų kryžiais su kardais, II klasės (vok. *Kriegsverdienstkreuz 2. Kl. mit Schwertern*), Narsumo ir nuopelnų, II klasės sidabrinio medaliu su žalia juoste (vok. *Tapferkeits-Auszeichnung 2. Klasse in Silber am grünen, weißgeränderten Band*), Nuopelnų medaliais, II klasės (vok. *Verdienstauszeichnung 2. Klasse*), Narsumo ženklais su kardais, II klasės (vok. *Tapferkeits auszeichnung mit Schwertern 2. Klasse*), Puolimo ženklais, kuriuos kariai gauna, jei tris kartus dalyvauja fronto puolime (vok. *Pioniersturmabzeichen*), įvairiais sužeidimo ženklais (vok. *Verwundeten-Abzeichen*), Žiemos kautynių medaliu Rytuose 1941–1942 (vok. *Winterschlacht im Osten 1941/1942*), Demjansko skydu (*Demjanskschild*). Minėtasis kovinis žymuo, nešiojamas ant kairės uniformos rankovės aukščiau alkūnės (šalia trispalvio skydelio su užrašu LIETUVA), kėlė pagarbą net ir tarp Rytų fronto keliuose sutiktų vokiečių karių, kurie dažniausiai manė, kad yra už visus pranašesni. Panašūs apdovanojimai buvo suteikti ir lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 7-ojo, 13-ojo, 10 (256)-ojo batalionų kariams. Reikia pastebėti, kad vokiečių okupacinė valdžia nenoriai ir retai įvertindavo lietuvių karinius nuopelnus ir šykštėjo jiems apdovanojimų. Apie tai liudija ir išlikę duomenys apie lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 12-ąjį batalioną. Labiausiai žymūs bataliono karininkai buvo apdovanoti įvairiais vokiečių kariniais apdovanojimais ir paaukštin-

Vincas Ašoklis

ti. Pvz., ats. j. ltn. Vincas Ašoklis (1943 01 01 suteiktas policijos vyr. ltn. laipsnis, 1943 12 15 už kovą Rytų fronte vokiečių apdovanotas Karo kryžiumi su kardais, II klasės), ltn. Petras Aušišūra (1943 01 01 suteiktas policijos kpt. laipsnis), ltn. Mykolas Dubinskas (1943 01 01 suteiktas policijos vyr. ltn. laipsnis), j. ltn. Antanas Gecevičius (1943 01 01 suteiktas policijos vyr. ltn. laipsnis, 1943 m. vokiečių apdovanotas Geležiniu kryžiumi, II klasės „Už narsą kautynėse“, 1944–1945 m. apdovanotas Lenkijos kariniu kryžiumi „Už narsą“), ltn. Jurgis Juodis (1943 01 01 suteiktas policijos vyr. ltn. laipsnis), j. ltn. Juozas Maceina (1943 01 01 suteiktas policijos vyr. ltn. laipsnis), ltn. Jonas Marčišauskas (1943 01 01 suteiktas policijos vyr. ltn. laipsnis), j. ltn. Jonas Mečys Plungė (1943 01 01 suteiktas policijos vyr. ltn. laipsnis), ats. j. ltn. Jonas Stankaitis (1943 01 01 suteiktas policijos vyr. ltn. laipsnis). Yra žinoma, kad gen. št. mjr. A. Impulevičiui 1941 12 16 galėjo būti suteiktas policijos plk. ltn. laipsnis⁷⁴. Drįstume teigti, kad už dalyvavimą antipartizaninėse operacijose batalionui bei bataliono „naikintojų komandai“ buvo suteikti šie apdovanojimai: Narsumo ir pasižymėjimo ženklai Rytų tautų asmenims, Karo nuopelnų kryžiai su kardais, 2-os klasės, įvairių kategorijų sužeidimo ženklai (vok. *Verwundeten–Abzeichen*). Tokio pavyzdžio apdovanojimais buvo apdovanoti ir lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 2-ojo (Vilniaus) ir 253-ojo bataliono kariai, kurie veikė užfrontėje – Vakarų Baltarusijoje ir Rytų Lietuvoje.

2. 2. Bataliono vykdyta tarnyba Lietuvoje ir Baltarusijoje 1941–1944 metais

Lietuvių batalionas vykdė vokiečių pavestas užduotis: saugojo karinės, ūkinės, strateginės reikšmės objektus, sovietų karo belaisvius, žydus, darbo komandas, patruliavo miesto gatvėse ir vykdė baudžiamąsias ir antipartizanines akcijas Lietuvoje ir Baltarusijoje. Šios akcijos buvo nukreiptos

⁷⁴ Trumpa istorinė pažyma apie 2 (12)–ąjį policijos batalioną, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47745/3, t. 1, l. 99–100.

ne tik prieš išblaškytos Sovietų armijos ginkluotus būrius ir jų rėmėjus, partinį aktyvą, plėšikaujančius vietas gyventojus, bet ir prieš žydų tautybės asmenis.

2. 2.1. Bataliono dalyvavimas holokauste 1941 metais

1941 m. rugpjūčio mėn. lietuvių 2-asis PPT batalionas konvojavo šaudymo metu, saugojo teritoriją bei pasmerktuosius IV forte Kaune. Duomenų, kiek žydų buvo nužudyta ir ar batalionas dalyvavo žydų žudynėse, nėra.

Nuo 1941 m. spalio 8 d. – lapkričio 13 d. lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) batalionas dalyvavo holokausto akcijose Baltarusijoje (pvz., operacijoje „Akcija be žydų“ (vok. *Aktion Judenrein*⁷⁵)), kurių metu sušaudė Minsko, Borisovo, Slucko srityse surinktus žydus. Turimomis žiniomis, lietuvių batalionas holokauste dalyvavo su Minsko Abvero daliniu, gestapo, *Vermachto*, 11-ojo vokiečių rezervinės policijos bataliono (visose akcijose be išimties iki lapkričio 11 d.) ir Karo policijos (vok. *Feldgendarmarie*), Vokiečių saugumo policijos ir saugumo tarnybos, *Waffen – SS*, vokiečių bei Vietos tvarkos (viešosios, vok. *Ordnungspolizei*), Slaptosios lauko policijos (*Geheime Feldpolizei*), Baltarusijos policijos batalionais, latvių kariniais daliniais. Turimomis žiniomis, lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 2 (12)-asis batalionas, vadovaujamas gen. št. mjr. A. Impulevičiaus ir adjutanto ltn. Jurgio Juodžio, Baltarusijoje kartu su vokiečių, latvių ir baltarusių pajėgomis dalyvavo sušaudant apie 55 000 žmonių (dauguma civiliai asmenys – žydai, keli tūkst. sovietų karo belaisvių⁷⁶)^{77, 78}. Tyrimo autoriaus duomenimis, policijos 12-asis batalionas žydų žudynėse 1942–1944 metais nedalyvavo.

2. 2. 2. Bataliono dalyvavimas saugant karo belaisvius 1941–1944 metais

1941 m. rugsėjo – spalio mėn. lietuvių 2-ojo PPT bataliono 45 karių padalinys saugojo sovietų karo belaisvių darbo komandas Jonavos (Pageležiuose), Kauno rajonų (Zapyškyje, bataliono 1-osios kuopos kariai sargavo

⁷⁵ Toks akcijos pavadinimas oficialiuose dokumentuose neminimas, operacija geriau žinoma pavadinimu „Visiškas išnaikinimas“ (vok. *Restlos verschwinden*).

⁷⁶ Tyrimo autoriaus duomenimis, sušaudytų 9 tūkst. karo belaisvių skaičius yra pernelyg didelis.

⁷⁷ Viena pirmųjų viešų egzekucijų, įvykdytų Sovietų Sąjungos teritorijoje. 1941 m. spalio 26 d lietuvių 2 (12)-ojo policijos bataliono vykdytos partinio pogrindžio dalyvių žudynės Minske, *LVA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47811/3, t. 1, l. 18.

⁷⁸ Lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) bataliono, kartu su kitomis pajėgomis, įvykdytų genocido akcijų ir aukų skaičių patvirtina Lietuvos ypatingajame archyve esantys duomenis. Šie duomenis buvo naudoti JAV Teisingumo ministerijos Specialiųjų tyrimų tarnybos (OSI, *Organization (Office) of Special Investigation*), istoriko Arūno Bubnio straipsnyje, Lietuvių karinės policinės struktūros ir žydų persekiojimas, *Žydų žudynių byla*, Vilnius, 2001, p. 694–698 ir pan.

nuo rugsėjo 10 d. – spalio prad.⁷⁹⁾ durpynuose,⁸⁰ su konvojumi lydėjo sovietų karo belaisvius į Vilkaviškį. Pagrindinis šių sargybinių uždavinys buvo užkirsti kelią bėgliams. Bėgimo atveju buvo šaudoma be išpėjimo, karo belaisvių ryšiai su civiliais buvo draudžiami, būtiniausiu atveju galima buvo panaudoti ginklą ir prieš civilį asmenį⁸¹. 1941 m. rugsėjo mėn. 2-ojo PPT bataliono padaliniai vedė ir saugojo karo belaisvių darbo komandas iš VI forto, kuriame buvo įrengta sovietų karo belaisvių stovykla Nr. 336 (*Stalag 336*)⁸², į VII fortą⁸³. Šią stovyklą saugojo vokiečių kariai, o nuo 1943 m. vlasovinikai⁸⁴.

Vykdydamas tarnybas Baltarusijoje, 1942 m. sausio mėn. iš 12-ojo lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) bataliono buvo paskirti 8 žmonės į Mogiliovo sovietų karo belaisvių stovyklą, kurioje buvo kalinami apie 2 tūkst. belaisvių. Lietuviai šioje stovykloje išbuvo daugiau nei vieną mėnesį⁸⁵. Lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 12-ojo bataliono kariai Minske kartu su viena vokiečių kuopa, kuriai vadovavo kpt. Lippas (*Lipp*)⁸⁶, saugojo ir sovietų karo belaisvių stovyklą Stalagą Nr. 352. Tai buvo pats didžiausias lageris Baltarusijoje. Lietuviai bataliono karių buvo ir Minske esančiame „Mely“ lageryje. Šiame lageryje buvo kalinama apie 100 karo belaisvių⁸⁷. Stovykloje vokiečiai saugojo belaisvių baraką, lietuviai daugiausia patruliavo išorinėje lagerio teritorijoje. Sargybos tarnybas lietuviai kariai vykdė iki 1942 m. gegužės mėn., vėliau saugojo durpynus ir karo belaisvių darbo komandą Minsko srityje (Kaidanovo link) iki spalio mėn.⁸⁸ Pvz., 1942 m. ir 1943 m. vasarą bataliono j. ltn. Jono Mečio Plungės būrys buvo paskirtas saugoti sovietų karo belaisvių komandas durpynuose netoli Minsko (Sosnavkoje)⁸⁹.

⁷⁹ *Kaltina nužudytieji*, Vilnius, 1963, p. 119.

⁸⁰ 2-ojo PPT bataliono 1941 m. rugsėjo 2 d. įsakymas Nr. 1, *LCVA*, f. R – 1444, ap. 1, b. 1, l. 2; Trumpa istorinė pažyma apie 2 (12)–ąjį policijos batalioną, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47745/3, t. 1, l. 99 – 100.

⁸¹ Prie Vyriausiosios ginkluotųjų pajėgų vadovybės (vok. *OKW, Oberkommando der Wehrmacht*) ginkluotųjų pajėgų bendrosios valdybos karo belaisvių skyriaus 1941 m. rugsėjo 8 d. direktyvos Nr. 3058/41 – Karo belaisvių saugojimo instrukcija, *Нюрнберский процесс*, т. 3, Москва, 1958, c. 107–108.

⁸² *Stalag – Stammlager für kriegsgefangene Mannschaftsollisten* (Nuolatinė karo belaisvių eilinių karių stovykla).

⁸³ P. Bastčio 1948 m. rugpjūčio 28 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K – 1, ap. 8, b. 152, l. 85.

⁸⁴ Vlasovinikais nepagrįstai vadinami visi iš slavų tautybės karių sudaryti daliniai. ROA (*Русская Освободительная Армия*), kurios vadas gen. ltn. Andrejus Vlasovas (Andrej A. Vlasov), pradėta formuoti 1943 m., oficialiai įkurta 1944 m. lapkričio mėn..

⁸⁵ S. Nėniaus, 1947 m. rugsėjo 26 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47386/3, t. 6, l. 164.

⁸⁶ Buvusio karo belaisvio G. Baranov liudijimas, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47386/3, t. 6, l. 54 – 58.

⁸⁷ Tyrimo autoriaus duomenimis, tai buvo Oflag – *Lager für kriegsgefangene Offiziere* (Karo belaisvių karininkų stovykla).

⁸⁸ J. Šalčiūno 1979 m. balandžio 17 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47745/3, t. 3, l. 82.

⁸⁹ S. Varno 1978 m. gruodžio 29 d. liudytojo apklausos protokolas, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47745/3, t. 2, l. 199.

Pastarieji buvo saugomi nuo galimų sovietų partizanų padegimų ar kitokių išpuolių. Yra žinoma, kad 1943 m. gegužės mėn. Parenija km., netoli Zaslavlio (Zaslavlio) stoties Minske, durpių perdirbimo rajone, lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) bataliono kariai saugojo vokiečių karininko – pareigūno – saugumą. Per sovietų partizanų išpuolį iš apie 30 bataliono karių, vykdžiusių tarnybą, 6 lietuvių kariai buvo nukauti, kiti pabėgo⁹⁰. Vienas iš žuvusiųjų buvo Didrūškaitis. Už tai, kad vyr. ltn. Jono M. Plungės vadovaujamas būrys apleido atsparos punkto tarnybą, buvo skirta bausmė. Būrio vadas suimtas ir įkalintas Minsko kalėjime, kuriame kalėjo dar vienas bataliono puskarininkis⁹¹. Kalėjimą, kuriame kalėjo ltn. J. M. Plungė, saugojo ne vokiečiai, o vietos, rusų (baltarusių) ir ukrainiečių kariai. Reikėtų pridurti, kad 1943–1944 m. kalėjime už ginklų kontrabandą ir tariamus ryšius su partizanais kalėjo du eiliniai ir dar du bataliono puskarininkiai. Kitas psk. Peičius, sužinojęs, kad norima jį suimti, pats šautuvo šūviu save sužeidė ir po keletos valandų mirė⁹². 1943 m. birželio – gruodžio mėn. lietuvių bataliono 3-joji kuopa „Krasnaja Roščia“ taip pat saugojo karo belaisvius⁹³. Nuo 1943 m. gegužės – 1944 m. kovo mėn. vienas lietuvių bataliono padalinys buvo dislokuotas Minsko apylinkėse, kur saugojo gamyklą ir sovietų karo belaisvių stovyklą⁹⁴.

2. 2. 3. Bataliono dalyvavimas antipartizaninėse akcijose 1941–1944 metais

Lietuvių batalionas vykdė baudžiamąsias ir antipartizanines akcijas Lietuvoje ir Baltarusijoje. Šiose akcijose batalionas dalyvavo prieš Sovietų armijos atskiras grupuotes, partizanus ir jų rėmėjus. Šiame skirsnyje pateikiamos svarbiausios antipartizaninės akcijos, kuriose dalyvavo lietuvių batalionas.

Batalionas pradėjo vykdyti tarnybą prieš sovietinius partizanus ir jų rėmėjus dar Lietuvoje. 1941 m. rugsėjo 11–12 d. vokiečių ir lietuvių 2-ojo PPT bataliono padaliniai ir vietos policija buvo išvykusi į Užusalių km. (Užusalių apyl., Jonavos raj., Kauno apskritis). Šioje vietovėje kratė, ieškojo priešų. Vokiečiai taip keršijo už Paskutiniškių kelyje rugsėjo mėn. apšaudytus ir nukautus kelis vokiečių karius. Lietuvių bataliono padaliniai kartu su vietos policija apsupo ir saugojo kaimą, suėmė apie 200 žmonių, laikytų prijuočančiais Sovietų valdžiai ir įtariamų palaikius ryšį su komunistais ir partizanais, teikus pastariesiems maistą arba turėjus ginklų, įvykdžius teroristinį aktą. Atvykus

⁹⁰ J. Preskinio 1944 m. rupjūčio 1 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47386/3, t. 6, l. 194.

⁹¹ Z. Ignonis, *min. veik.*, p. 183; *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47745/3, l. 100, 149.

⁹² Z. Ignonis, *min. veik.*, p. 220, 232.

⁹³ J. Dainelio 1948 m. liepos 16 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K – 1, ap. 8, b. 152, l. 60.

⁹⁴ P. Janišiaus 1952 m. liepos 18 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47386/3, t. 6, l. 217–220.

dviem vokiečių karininkams, suimtiesiems buvo aiškinama, kad jie bus išvežti dirbti į Vokietiją. Tačiau po selekcijos buvo sušaudyti 48 rusų tautybės civiliai asmenys (47 vyrai ir 1 moteris, P. Gorusovas (*P. Gorusov*) varomas mirė nuo širdies smūgio⁹⁵). Šaudė vokiečių ir lietuvių karinės, policinės dalys⁹⁶.

1941 m. spalio mėn. pradžioje, tik atvykęs į Baltarusiją, batalionas su vokiečių ir vietos policijos karinėmis dalimis, dalyvavo antipartizaninėse akcijose Minsko, Šacko, Uzdos, Kopelio vietovėse. Spalio 15–16 d. vokiečių ir lietuvių batalionų kariai ieškojo priešų Ponizavje, Jukovičių, Pleščenicų, Okolovo, Kureno, Jakubovičių vietovėse Minsko srityje. Logoiske buvo sušaudyti 6 partizanai, 1 komunistas, Pleščenicų – 52 žydai ir 2 partizanai⁹⁷. Vėliau valytos vietovės apie Begoliną, Bereziną, Volčią, plentas Begolinas – Zembinas. Volčios vietovėje nušautas sutiktas partizanas. Duomenų, ar batalionas dalyvavo žudynėse, nėra. Spalio 17 d. mišri lietuvių ir vokiečių kuopa tikrino visus įtartinus asmenis Minskas – Sluckas kelyje. Buvo sulaikyti ir sušaudyti trys žydai ir vienas rusas (baltarusis). Duomenų, ar batalionas dalyvavo sušaudant šiuos asmenis, taip pat nėra. 1941 m. spalio 18 d. Baltarusijos tvarkos tarnybos pranešimu, lietuvių ir vokiečių dalinys vyko į žvalgybinio pobūdžio operaciją Savski Boro vietovėje, kurioje bazavosi apie 3 tūkst. partizanų, kurie plėšė vietos gyventojus. Tačiau operacija baigėsi be rezultatų. Tų pačių metų spalio mėn. panašaus pobūdžio operacija buvo ir Muchos ežero apylinkėje, kada gyvenviečių ir lauko komendantūroms atlikus žinių tarnybų darbus, gautus pranešimus perdavus karinėms dalims, buvo suorganizuotas dalinys, vadovaujamas vokiečių 11-ojo rezervinės policijos bataliono 2-osios kuopos vado kpt. Villio Papenkorto (*Willy Papenkort*). Pastaroji akcija baigėsi be rezultatų. Vietos gyventojų teigimu, Volosašči km. miškingoje ir pelkėtoje vietovėje veikė sovietų partizanai⁹⁸. Tyrimo autoriaus duomenimis, šiose antipartizaninėse akcijose lietuvių 2-asis batalionas dalyvavo kartu su vokiečių 11-uju rezervinės policijos batalionu. Nuo spalio 14–21 d. lietuvių batalionas nuostolių nepatyrė ir nelaimingų atsitikimų išvengė, tačiau, yra žinoma, kad ligoninėje buvo 12 lietuvių ir 22 vokiečių puskarininkų ir eilinių⁹⁹.

⁹⁵ Aleksandro Voitenko autobiografija – atsiminimai, *LYA*, f. 3377, ap. 46, b. 999, l. 19–20.

⁹⁶ Parijos istorijos instituto 1965 m. aktas apie žmonių žudynes Jonavos apylinkėse (Kauno apskr.) 1941 m. rudenį, *LYA*, f. 3377, ap. 58, b. 635, l. 10.

⁹⁷ Pranešimo apie specialiąsias priemones Minske 1941 m. spalio 14 d. – 21 d. vertimas iš vokiečių kalbos, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47811/3, t. 2, l. 61.

⁹⁸ Ataskaita apie baudžiamąsias operacijas 1941 m. spalio 14 d. – 21 d., *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47386/3, t. 6, l. 10.

⁹⁹ Pranešimo apie specialiąsias priemones Minske 1941 m. spalio 14 d. – 21 d. vertimas iš vokiečių kalbos, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47811/3, t. 2, l. 60; Operatyvinis pranešimas apie ypatingųjų užduočių vykdymą Minske nuo 1941 m. spalio 14–21 d., *Masinės žudynės Lietuvoje (1941 – 1944)*, I d., 1965, p. 308–314.

Mauser 98k

Mauser K98k

Kulkosvaidis MG-42

1942–1944 m Baltarusijoje lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) batalionas buvo siunčiamas į aktyvius sovietų partizanų veiklos regionus. Atskiros bataliono kuopos, būriai, skyriai buvo išdėstyti aplinkiniuose kaimuose kas keli kilometrai atsparos punktuose (vok. *Ortsstützpunkte*),¹⁰⁰ kur lietuviai turėjo kovoti su partizanais, saugoti įvairius objektus. Sovietų partizanai buvo taip pat neblogai ginkluoti, nes sovietų lėktuvai jiems nuleisdavo amunicijos ir ginklų, partizanai, nepaisydami nuostolių vietos gyventojams, toliau tęsė diversines operacijas, nukreiptas į susisiekimo linijas, karinius ir ūkio objektus.

1942 m. 1-osios kuopos 3-įjo būrio vadas j. ltn. Antanas Gecevičius ir j. psk. Stasys Varnas suorganizavo specialios paskirties formuotę (vok. *Jagdkommando*, dar vadinamą ir „naikintojų komanda“), kuri tų pačių metų žiemą netoli Šacko pateko į partizanų pasalą, tačiau, davus pagalbos signalą, į pagalbą atėjo 1-oji ir 2-oji bataliono kuopos. Pasitaikydavo atveju, kada specialiosios komandos nariai buvo perverbuojami į priešininkų stovyklas. Pvz., 1942 m. pavasarį vyr. psk. Juozas Knyrimas buvo užverbuotas į vokiečių karinę žvalgybą, kur Minske tarp vietos gyventojų turėjo rinkti informaciją apie sovietų partizanus. Tačiau vėliau šis asmuo užmezgė ir palaikė ryšius su partizanais, įsijungė į pastarųjų gretas. 1942 m. vasarą 12-ojo policijos bataliono padalinys traukiniu vyko į Smylovičių vietovę, kuriame vykdė operaciją prieš partizanus. Minėtoje vietovėje buvo apsuptas ir sunaikintas namas, kuriame slėpėsi partizanai. Beveik tuo pačiu metu įvyko dar viena didelė antipartizaninė operacija Latvinijos km. miškingoje vietovėje, kurioje dalyvavo lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 12-asis ir 15-asis, baltarusių, vokiečių 3-asis batalionai,¹⁰¹ vokiečių Waffen – SS ir latvių dalinys¹⁰². Po 4–5 val. trukusios kovos, sovietų partizanai buvo priversti trauktis. Vokiečių patirti nuostoliai: 30 nukautųjų (12-ojo bataliono žuvo 2 kariai, vienas iš jų eil. Aleksas Ragauskas¹⁰³). 1942 m. rugsėjo mėn. lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) bataliono 1-oji kuopa (arba visas batalionas) kartu su vokiečių Waffen – SS ir latvių policijos batalionu dalyvavo antipartizaninėje operacijoje netoli upės Berezina, rajone „*Pinskijė bolota*“ (*Пинские болота*), nukreiptoje prieš partizanų brigadą pavadinimu „*Dedia Kolia*“ (rus. *Дядя*

¹⁰⁰ J. Arlausko 1948 m. rugpjūčio 5 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K – 1, ap. 8, b. 152, l. 70.

¹⁰¹ Juozo Vuosaičio parodymais operacijoje dalyvavo ir vokiečių 3-asis batalionas, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47386/3, t. 6, l. 242.

¹⁰² M. Migonio 1949 vasario 25 d. tardymo metu teigė, kad ši operacija vyko 1943 m. žiemą, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47386/3, t. 6, l. 225.

¹⁰³ P. Andriuskevičiaus 1949 m. balandžio 28 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47386/3, t. 6, l. 152.

Коля), vadovaujama Piotro Lopatino (*Piotr Lopatin*)¹⁰⁴. Dar prieš operaciją lietuvių bataliono kariams buvo paskirta suvaryti vienos iš minėtojo rajono gyvenviečių gyventojus į pastato rūšį, kuris vėliau buvo padegtas¹⁰⁵. Operaciją dengė vokiečių karinis lėktuvas, tačiau po valandos trukusios kovos mišrus dalinys buvo priverstas trauktis. Lietuvių bataliono patirti nuostoliai: žuvo 4, vienas iš jų Ratkevičius¹⁰⁶. 1942 m. spalio 4 d. – 6 d. lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) batalionas dalyvavo apgultyje Minsko srities Borisovo rajono Voloki ir Mstižo kaimuose, kuriuose slėpėsi sovietų partizanai. Vietos gyventojai buvo suvaryti į daržinę, sandėlį, mokyklą, iš viso apie 200 žmonių¹⁰⁷. Vokiečiai keršijo už dviejų vokiečių „minininkų“ ir dviejų lietuvių karių žūtį. Operacijos metu buvo pakarti ir sušaudyti 10 partizanų. Bataliono kariai saugojo vietovę¹⁰⁸. 1942 m. spalio 18 d. 1–osios kuopos 22 karių būrys, vadovaujamas vrs. Vlado Petrausko, buvo paskirtas atimti maisto produktus ir išvalgyti Kopelio apylinkėje esantį „RIM“ tarybinį kolūkį. Remiantis Vokietijos Reicho karine logistika ir strategija, vokiečių kariuomenę turėjo išlaikyti vietos gyventojai. Vokiečiai plėšė gyventojus, mažino gyventojų maisto atsargas, pasitelkdami žudynes, grobikišką ekonomiką. Lietuviai buvo ginkluoti šautuvais, prieštankiniu pabūklu, rankiniu kulkosvaidžiu, minosvaidžiu. Tačiau miškingoje vietovėje netoli minėto kolūkio lietuvių kariai pateko į sovietų partizanų pasalą ir buvo apšaudyti. Patirti nuostoliai: buvo sužeisti keturi ir žuvo trys bataliono kariai (vrs. V. Petrauskas, eil. Jonas Krasinskas,¹⁰⁹ Raukas)¹¹⁰. Susirėmimų metu buvo aukų ir iš partizanų pusės. Po šios pasalos vokiečių ir lietuvių dalinys vėl vyko į kolūkį ir sudegino baraką įrengtą partizanų ligoninę su ten esančiais žmonėmis¹¹¹. 1942 m. gruodžio mėn. buvo surengta antipartizaninė operacija, kuriai vadovavo vokiečių kpt. Shtenbergas (*Shtenberg*), pastarojo vadovaujamas dalinys buvo sudarytas iš lietuvių (apie 50 karių), vokiečių ir baltarusių policijos batalionų karių.

¹⁰⁴ Sovietų partizanų brigadai „Diadia Kolia“ (rus. *Дядя Коля*) priklausė ir lietuvių sovietinių partizanų grupė „Bičiuliai“, vadovaujama Jono Vildžiūno (slapyvardis Ivan Ivanov).

¹⁰⁵ M. Sutkaus 1948 m. rugpjūčio 23 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K – 1, ap. 8, b. 152, l. 58.

¹⁰⁶ K. Petkevičiaus 1948 m. spalio 26 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47386/3, t. 6, l. 256; A. Juodžio 1947 m. gruodžio 5 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47386/3, t. 6, l. 266 – 267.

¹⁰⁷ A. Firago liudijimu, tik sandėlyje įkalinti asmenys liko gyvi, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47745/3, t. 6, l. 232–233.

¹⁰⁸ 1947 m. lapkričio 19 d. Kauno MVD LTSR karinio tribunolo uždarnosios sesijos išrašas iš teismo teisinės sesijos protokolo. Kaltinamųjų Stasio Nėniaus, Kazio Ūzo, Kazio Adomaičio, Jono Baranausko parodymai, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47745/3, t. 5, l. 34; A. Firago liudytojo apklausos protokolas, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47745/3, t. 6, l. 232 – 233.

¹⁰⁹ Netekome dviejų karžygių, *Karys*, Nr. 46 (1155), Vilnius, 1942, p. 7.

¹¹⁰ J. Vuosaičio apklausos protokolas, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47386/3, t. 6, l. 242.

¹¹¹ J. Vicas, *min. veik.*, p. 53.

Tačiau operacija baigėsi net neprasidėjusi, nes sovietų partizanai sudegino tiltą, per kurį turėjo vykti vokiečių dalinys¹¹².

Nuo 1942 m. lapkričio – 1943 m. vasario mėn. 12-ojo bataliono 1-a kuopa, vadas lt. Jonas Marcišauskas, vykdė antipartizaninę operaciją Kopelyje. Akcijos metu buvo sušaudyti trys partizanai¹¹³. Viso Kopelio apylinkėse apie 7–8 kartus buvo kartojamos antipartizaninės akcijos, tačiau be rezultatų¹¹⁴. 1943 m. vasario mėn. dvi karinės dalys, kurias sudarė vokiečių policijos, lietuvių, latvių, baltarusių ir ukrainiečių kariai, vykdė antipartizaninę operaciją Slucko kryptimi (apie 40 km nuo Minsko), tačiau akcija baigėsi be rezultatų, partizanų neaptikta¹¹⁵.

Kai kurių užsienio ir lietuvių istorikų duomenimis, lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 2 (12)–asis batalionas 1943 m. vasario 15 d. – kovo (balandžio) mėn. dalyvavo antipartizaninėje operacijoje „Žiemos stebuklas“ (vok. *Winterzauber*), tačiau, tyrimo autoriaus duomenimis, šioje operacijoje dalyvavo lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 2–asis (Vilniaus) batalionas. Šio bataliono ir lietuvių 2 (12)–ojo policijos bataliono numeracija yra dažnai tapatinama (ypač užsienio istorikų). Lietuvių 2 (12)–asis policijos batalionas nedalyvavo šioje antipartizaninėje operacijoje, nes tuo metu veikė Slucko, Minsko, Šacko vietovėse. Tuo tarpu 2–asis (Vilniaus) policijos batalionas, kuris 1943 m. vasario mėn. pradžioje papildytas 251-ojo lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) bataliono kariais, buvo išsiųstas į Daugpilį (Latvija), o iš ten į Sebežą (Pskovo sritis, Rusija), kur su keliais policijos batalionais dalyvavo didelėje operacijoje Sebežo, Opočkos vietovėse. Tų pačių metų balandžio mėn. batalionas grįžo į Vilnių, kaip teigia istorikai, o 2 (12)–asis batalionas toliau vykdė paskirtas užduotis, neišvykdamas iš Baltarusijos.

Nuo 1943 m. vasario – gegužės mėn. lietuvių bataliono 1-oji kuopa, kuri buvo dislokuota Šacke¹¹⁶ ir saugojo kareivines, dalyvavo operacijose prieš sovietų partizanus. 1943 m. kovo mėn. 12-ojo bataliono 3-oji kuopa kartu su vokiečių daliniu vyko partizanams į pasalą Lenkijos sienos link, apie 20 km nuo Kopelio. Tačiau mišrus lietuvių ir vokiečių dalinys pateko į partizanų apgultį ir buvo priverstas trauktis¹¹⁷. 1943 m. balandžio mėn. lietuvių, baltarusių batalionų ir apie vokiečių žandarmerijos (10 karių) dalinys, Savički

¹¹² J. Preskinio 1944 m. rugpjūčio 1 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47386/3, t. 6, l. 194.

¹¹³ K. Adomaičio 1961 m. liepos 18 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47386/3, t. 1. 16.

¹¹⁴ P. Andriuškevičiaus 1949 m. balandžio 28 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47386/3, t. 1. l. 152.

¹¹⁵ J. Preskinio 1944 m. rugpjūčio 1 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47386/3, t. 6, l. 194.

¹¹⁶ Nuo 1943 m. pavasario Šacko, Lužki vietovėse veikė ir lietuvių partizanų grupės. Pvz. „Žalgiris“ (A. Zai-cas) ir sovietų partizanų grupė „Spalis“ (rus. *Октябрь*, vad. F. Jurčenko).

¹¹⁷ J. Dainelio 1948 m. liepos 16 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K – 1, ap. 8, b. 152, l. 60.

km. vietovėje netoli Minsko, dalyvavo valymo operacijoje. Pastarosios metu, po 3 val. trukusios kovos, mišrus dalinys sovietų partizanų buvo apsuptas ir išsklaidytas, turėjo nuostolių¹¹⁸. 1943 m. gegužės mėn. Šacko vietovėse lietuvių bataliono 1-osios kuopos būrys, vadovaujamas vyr. ltn. A. Gecevičiaus ir ltn. Bukšnio, dalyvavo antipartizaninėje akcijoje prieš sovietų partizanus. Šio akcijos metu keletas karių buvo sužeista, pastarieji nugabenti į vokiečių karinių oro pajėgų ligoninę¹¹⁹. 1943 m. gegužės mėn. kelias dienas iš eilės Uzdos rajone lietuvių bataliono 2-oji kuopa, vadovaujama vyr. ltn. Vinco Ašoklio, dalyvavo susirėmimuose su sovietų partizanais. Batalioną rėmė vokiečių žandarmerija, vietos policija. Vieno tokio susirėmimo metu lietuvių bataliono padalinys turėjo trauktis ir patyrė nuostolių. Žuvo karys Balys Rimkevičius. Pastarasis sužeistas ir buvo paimtas partizanų į nelaisvę, vėliau nužudytas. Išrengto ir surišto virve B. Rimkevičiaus kūnas buvo rastas netoli kelio, prie akmenų krūvos. Virve apjuostas kūnas buvo surištas su mina. Į atsakomąją akciją vyko vokiečių tankas, vadovaujamas Uzdos žandarmerijos viršininko. Šios akcijos metu žuvo ir psk. Lobikis¹²⁰.

JAV istorikas Antonio J. Mūnozas (*Antonio J. Mūnoz*) teigia, kad lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 2 (12)–asis batalionas galėjo dalyvauti 1943 m. gegužės 20 d. (birželio 3 d.) –birželio 23 d. antipartizaninėje operacijoje „Kotbusas“ (*Cottbus, Kottbus*). Šios operacijos veiklos arealas buvo toks: Polockas, Begomlis, Borisovas, Lepelis. Operacijoje dalyvavo 2–asis SS ir policijos pulkas, 1–asis batalionas iš 31-ojo SS ir policijos pulko, Specialusis Dirlevangerio SS batalionas, viena žandarmerijos kuopa, operatyvinio grupės būrio žandarmerija (vok. *Kreikeborn*), žandarmerijos dalys iš Pleščenicų vietovės, SS – Družina (vok. *SS – Verbände brigade*), lietuvių 3–asis, 12–asis (kaip dislokacijos vieta nurodoma Poločeny vietovė),¹²¹ 15–asis, latvių 271–asis, ukrainiečių 51–asis, 54–asis, 57–asis, 102–asis, 115–asis, 118 –asis policijos batalionai¹²². Tyrimo autoriaus duomenimis, šioje operacijoje dalyvavo ir vokiečių 3-oji tankų armija, 13–asis SS ir policijos pulkas, 7 vokiečių apsaugos batalionai ir 286-oji vokiečių apsaugos divizija, 13–asis baltarusių policijos batalionas. Iš viso operacijoje dalyvavo 16662 kariai¹²³.

¹¹⁸ J. Preskinio 1944 m. rugpjūčio 1 d. tardymo protokolas, *LVA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47386/3, t. 6, l. 194.

¹¹⁹ Z. Ignonis, *min. veik.*, p. 113.

¹²⁰ Z. Ignonis, *min. veik.*, p. 114 – 116.

¹²¹ A. J. Mūnozo teigimu, lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 12–asis ir ukrainiečių 51–asis policijos batalionai buvo įtraukti į 2-ojo ir 3-ojo 31-ojo policijos apsaugos pulko batalionų formavimo procesą (vok. *Polizei Schützen Regiment 31*).

¹²² A. J. Mūnoz, How to lose a guerrilla war: lessons learned from German anti – partisan tactics and policies in White Russia may help the U. S. Army and its current problems in Iraq, <http://www.axiseuropa.com/article2004.htm>

¹²³ E. Hesse, *Der Sowjetrussische partisenkrieg 1941 bis 1944*. Musterschmidt Verlag: Göttingen, 1969, s. 281.

Antipartizaninės operacijos metu buvo sunaikinta 9796 žmonės (5 tūkst. buvo sušaudyti kaip įtariamieji partizanai, palaikiusieji ryšius su pastaraisiais, likusi dalis žuvo kaip „gyvoji jėga“, išminuojant minų lauką¹²⁴), apie 6053 vietovių gyventojai buvo evakuoti, 599 paimti į nelaisvę vokiečių SS ir policijos dalių¹²⁵. Vokiečių patirti nuostoliai: žuvo 59 arba 128 kariai. Buvo paimta: 1009 šautuvai, 48 kulkosvaidžiai, 6346 galvijai, 684 t. grūdų¹²⁶.

1943 m. žiemą, netoli Kopylio, pelkėtose vietovėse glaudėsi partizanų dalinys. Šią grupę likviduoti buvo patikėta lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 12–ajam ir 15–ajam batalionams, latvių kuopai, vokiečių daliniui. Vykdamas pasalą 12–asis batalionas patyrė nuostolių¹²⁷. 1943 m. gruodžio mėn. lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) bataliono padaliniai (1–oji ir 2–oji kuopos) apie 6–7 kartus dalyvavo antipartizaninėse operacijose Šacko apylinkėse. Vienos iš tokios operacijos metu Šacko apylinkės Serguno km., į kurią vyko vokiečių karinis dalinys ir apie 150 lietuvių bataliono karių, ginkluotų šautuvais (skirta kiekvienam po 90 šovinių, po dvi rankines granatas), kulkosvaidžiais, minosvaidžiais, prieštankiniu pabūklų. Operacijos metu kaimas buvo apsuptas, įvažiavimas ir išvažiavimas iš kaimo buvo uždaryti. Vokiečių karininko įsakymu visi kaimo gyventojai vyrai buvo surinkti ir suvaryti į mokyklą. Iš viso buvo surinkta apie 150 žmonių, iš kurių buvo atrinkta apie 17 žmonių, įtariamų ryšiais su sovietų partizanais arba buvus partizanais, kurie buvo nuvaryti į mokyklos daržą ir sušaudyti vokiečių ir lietuvių karių. Po poros savaitių įvyko dar viena operacija Šacko apylinkės Sloboda kaime. Operacijos metu buvo sušaudyti 7 žmonės, lietuvių kariams buvo patikėta suvaryti vietos gyventojus į nurodytą vietą ir dalyvauti apsupant vietovę¹²⁸.

Lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) batalionas vykdomų tarnybų metu turėjo užtikrinti šias funkcijas: 1) antipartizaniniai veiksmai, 2) areštas ir likvidavimas sovietų partinio aktyvo, 3) žydų naikinimas. 1941–1943 m. vid. vokiečių kariniams daliniams dominuojant Baltarusijoje, partizaninis karas dar nebuvo išsiplėtęs, tačiau nuo 1943 m. vid. vokiečiams prarandant karinę – strateginę poziciją, intensyviai buvo telkiamos vietos ir užsienio karinės pajėgos. Pvz., lietuvių 12–ojo policijos bataliono kuopos buvo išdėstytos atsparos punktuose, ne viename mieste ar jo prieigose, ir buvo gerai įtvirtintos: paprastai sargybos postas buvo apjuostas dviguba rastų siena su storu smėlio

¹²⁴ M. C. Dean, *Collaboration in the Holocaust, crimes of the local Police in Belorussia and Ukraine, 1941–1944*, New York, 2003, p. 137.

¹²⁵ T. Mulligan, *The Politics of Ilusion and Empire: German Occupation Policy in the Soviet Union, 1942–1943*, New York, 1988, p. 142.

¹²⁶ Ch. Gerlach, *min. veik.*, p. s. 902.

¹²⁷ M. Migonio 1949 m. vasario 25 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47386/3, t. 6, l. 226.

¹²⁸ P. Lenevičiaus 1945 m. birželio 30 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47386/3, l. 22 – 23.

sluoksniu viduryje, apkasais, spygliuotų vielų užtvaramis, mūriniais pastais, mediniais stebėjimo bokštais. Šalia kurių net iškabos vokiečių ir rusų kalba įspėdavo apie partizanus: „*Achtung. Nimm dich in acht partisanen!*“ / „*Внимание. Берегись партизан!*“ arba „*Achtung. Partisanen. Gefahr!*“ Tačiau dažnų ir gausių partizanų išpuolių prieš įtvirtinimuose esančius lietuvių postus nepasitaikydavo. Dažniausiai lietuviai buvo siunčiami į partizanų veiklos rajonus. 1942–1944 m. lietuvių batalionas rengė pasalas, vykdė sargybos tarnybą, dalyvavo vokiečių organizuotose partizanų gaudymo ir likvidavimo, persekiojimo akcijose, partizanų veikimo rajonų žvalgybą. Batalionas vykdė ir karinių objektų apsaugą, dalyvavo prievarta evakuojant gyventojus ir niokojant jų turta, naikinant kaimus, surenkant maisto produktus ir gyvulius Baltarusijos teritorijoje. Nors bataliono kariai vykdė sargybos tarnybas, žvalgybines, baudžiamąsias operacijas aktyviose sovietų partizanų veikimo vietose, tačiau bataliono patirti nuostoliai buvo nedideli. Yra duomenų, kad viename susidūrimo su sovietų partizanais žuvo 15, o prie Papernicos visas sargybų postas – 14 karių¹²⁹. Iš viso bataliono nuostoliai Baltarusijoje – žuvo ne mažiau kaip 34 kariai¹³⁰.

3. BATALIONO KARIŲ TOLIMESNIS LIKIMAS

3. 1. Bataliono karių likimas karo pabaigoje

1944 m. birželio 22 d. buvo pradėta vykdyti Sovietų armijos operacija „Bagrationas“ (*Bagration*) prieš vokiečių armijos grupę „Centras“. Lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 15-asis batalionas kartu su vokiečių ir kitomis Rytų Europos karinėmis formuotėmis traukėsi Lietuvos kryptimi. 1944 m. liepos 2 d. fiurerio A. Hitlerio įsakymu vokiečių daliniams buvo įsakyta palikti miestą, į Minsko miesto prieigas sovietų kariniai įžengė liepos 3 d., tačiau miestas ir jo apylinkės sovietų buvo kontroliuojamos tik 1944 m. liepos 7 d.¹³¹ Sėkmingas Baltarusijos puolamosios operacijos įgyvendinimas sudarė sąlygas pradėti Pabaltijo krypties puolimą. Praradus Minską, Ver-

¹²⁹ Z. Ignonis, *min. veik.*, p. 147, 168.

¹³⁰ Istoriko dr. R. Zizo skaičiavimu, Baltarusijoje žuvo apie 25 lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 2 (12)-ojo bataliono kariai, R. Zizas, Lietuvos savisaugos (apsaugos) batalionų nuostoliai Vokietijos – SSRS karo metu (1941 – 1945), *Karo archyvas*, Nr. 19, Vilnius, 2004, p. 264.

¹³¹ G. Niepold, *The battle for White Russia: The Destruction of Army Group Centre, June 1944*, London – Washington DC, 1987.

machto daliniai įsivertino Daugpilio – Vilniaus – Lydos ruože.

Iš Minsko lietuvių batalionas 1944 m. birželio 29 d. traukėsi pėsčiomis kartu su vokiečių ir kitomis Rytų Europos karinėmis dalimis Lydos – Varėnos – Alytaus – Marijampolės – Šakių – Jurbarko – Tauragės maršrutu. Nuo Minsko iki Marijampolės batalionas traukėsi 10–12 dienų. Batalionas su vokiečių, vienu baltarusių, dviem ukrainiečių policijos batalionais evakavo tris sovietų karo belaisvių kolonas per Lietuvą. Iš Minsko per Alytų į Marijampolę buvo varomi 3 tūkst. karo belaisvių, kurie vilkėjo civiliais drabužiais. Atvyko jų tik 1,3 tūkst., likusieji mirė dėl išsekimo, buvo sušaudyti Naumiestyje vokiečių ar Rytų karinių pajėgų karių¹³². Iš Marijampolės karo belaisvius lydėjo ukrainiečių ir baltarusių policijos batalionai Rytprūsijų kryptimi. Istorikas A. Bubnys pažymi, kad lietuviai su karo belaisviais elgėsi humaniškai¹³³. Bataliono vadas mjr. A. Levickas uždraudė, kariams lydint mušti ar tyčiotis iš belaisvių, sakydamas, kad „*šandien mes konvojuojame juos, o rytoj, galbūt, jie konvojuos mus*“¹³⁴. Besitraukiant batalionui Baltarusijos ir Lietuvos pasienyje, nakties metu 15 karių saugojo teritoriją, įvykus susidūrimui su sovietų partizanais, žuvo du partizanai ir du bataliono kariai¹³⁵.

Lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) batalionas į Tauragę atvyko 1944 m. liepos 26 d. Tuo metu Lietuvoje valdžia buvo perimta Vokietijos karinės vadovybės (vok. *Militärverwaltung*) ir SS. Vokiečių kariuomenei traukiantis iš Lietuvos, lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) batalionas buvo reorganizuotas, išformuotas ir nuginkluotas. Lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 15-ojo bataliono kariai kartu su 3-ojo, 254-ojo policijos batalionų likučiais pateko į 1944 m. rugsėjo 11 d. Dancige (Gdanske) steigiamo 2-ojo lietuvių savanorių pėstininkų pulką (vok. *2. Litauische Freiwilligen Infanterie Regiment*)¹³⁶. Karininkai išsiųsti vėliau į Adlershorštą, kur išbuvo apie 2–3 savaites, po to vėl buvo sugražinti į Dancigą statyti priešlėktuvinių slėptuvių¹³⁷. 1944 m. spalio – lapkričio mėn. pulkas dalyvavo Dancigo gynyboje ir buvo priskirtas SS kariniams daliniams, o ne policijai¹³⁸.

¹³² P. Janišiaus 1952 m. liepos 18 d. tardymo protokolas, *LJA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47386/3, t. 6, l. 217; Ch. Gerlach, m. veik., s. 850.

¹³³ A. Bubnys, Lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 15-asis batalionas (1941 – 1944), *Genocidas ir rezistencija*, Nr. 1 (21), 2007, p. 76 – 77.

¹³⁴ J. Kalinausko 1955 m. sausio 8 d. tardymo protokolas, *LJA*, f. K – 1, ap. 58, b. 34346/3, t. 3, l. 31 – 34.

¹³⁵ Kalinausko 1954 m. gruodžio 20 d. tardymo protokolas, *LJA*, f. K – 1, ap. 58, b. 34346/3, t. 3, l. 28 – 29.

¹³⁶ A. J. Muñoz, *Hitler's Eastern Legions, vol. 1: The Baltic Schutzmannschaft 1941 – 1945, The story of the Baltic volunteers from Estonia, Latvia and Lithuania who served in the German Oder Police, SS and Army from 1941 – 1945*, Axis Europa, New York, 1997, p. 42.

¹³⁷ J. Kalinausko 1953 m. spalio 22 d. tardymo protokolas, *LJA*, f. K – 1, ap. 58, b. 34346/3, t. 1, l. 64 – 65.

¹³⁸ М. Ю. Крысин, *Военные тайны XX века. Прибалтика между Сталиным и Гитлером*, Москва, 2004, с. 379.

Yra duomenų, kad karininkai iš išformuoto bataliono papildė ir Tėvynės apsaugos rinktinės gretas (vadas plk. Helmuthas Mäderis (*Hellmuth Mäder*)). 1944 m. rugsėjo 28 d. – spalio 2 d. TAR karinei vadovybei išreiškus nepasitenkinimą dėl aukšto rango karininkų stygiaus, TAR vado rūpesčiu iš Vokietijos buvo sugražinti 37 įvairaus rango karininkai. 1944 m. rugsėjo pab. karininkai buvo atvežti į Telšius. Po Sovietų armijos puolimo ties Seda, TAR karinės pajėgos buvo išblaškytos, dalis karininkų pateko į nelaisvę, dalis pasitraukė į Vokietiją (Drezdeną)¹³⁹.

Kita dalis bataliono karių, kuri nebuvo priskirta Dancigo gynybai, buvo priversta vokiškas vasarines uniformas pakeisti į darbo drabužius. Jie traukiniais buvo nugabenti į Štetiną (dabar Ščecinas, Lenkija), kur tris savaites statė karo gynybinius įtvirtinimus, kasė apkasus, valė miestą nuo griuvėsių. Vėliau kariai pateko į 4-ąją vokiečių desantinę diviziją (priskirti vokiečių pagalbiniais (inžineriniams) kariuomenės daliniams, padalinti į grupes ir perdislokuoti į Italiją, kur tapo *Luftwaffe* sausumos kariuomenės dalimi bei buvo paskirti asistuoti H. Geringo vadovaujamai divizijai), kur kovojo su amerikiečiais¹⁴⁰. Lietuviai vokiečių daliniuose veikė Veronoje, nuo 1944 m. vasaros – 1945 m. balandžio mėn. Bolonijoje, Italijos – Jugoslavijos pasienyje, kur kasė apkasus, statė tiltus ir kitus įtvirtinimus, ten 1945 m. pavasarį pateko anglams, amerikiečiams į nelaisvę¹⁴¹. Lietuviai karo belaisvių stovykloje išbuvo nuo 1945 m. balandžio – liepos mėn. Iš pradžių lietuviai kariai buvo įkalinti Florencijos, vėliau Neapolio lageriuose. 1945 m. rudenį į pastarąjį lagerį buvo atvykę sovietų kariniai atstovai dėl sovietinių piliečių repatriacijos. Visi, kurie užsirašė dėl išvykimo, buvo pervežti į Sovietų Sąjungos įtakos zoną: į Austriją (lagerį Nr. 300), kur filtracijos – profilaktikos lageryje išbuvo apie 9 mėn., vėliau į Vengriją (lagerį Nr. 302), o po poros mėn. į Lietuvą¹⁴².

Yra duomenų, kad 1944 m. spalio mėn. vyr. ltn. A. Gecevičius, kartu su 120 kariais, tarnavusiais Italijoje, kirto fronto liniją ir pasidavė į amerikiečių nelaisvę, buvo kalinamas karo belaisvių stovyklose (angl. *Prisoners of War*, toliau *POW*). Lapkričio mėn. vid. minėtasis lietuvių karininkas parašė laišką Lenkijos karinių pajėgų vadui Italijoje, jame tvirtinama, kad yra kilęs iš lenkiškos šeimos, gyvenusios Lietuvoje, kad tarnavo lenkų kariuomenėje ir buvo apdovanotas lenkų ir britų apdovanojimais¹⁴³. Reikia pastebėti, kad Italijoje kovėsi Lenkijos

¹³⁹ J. Kalinausko 1953 m. spalio 22 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 34346/3, t. 1, l. 64 – 65.

¹⁴⁰ A. Bubnys, *min. str.*, *Žydų žudynių byla*, p. 697.

¹⁴¹ P. Račkausko 1947 m. lapkričio 17 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47386/3, t. 6, l. 133.

¹⁴² M. Migonio 1949 m. vasario 25 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47386/3, t. 6, l. 226.

¹⁴³ M. MacQueen, *Lithuanian Collaboration in the „Final Solution“: Motivations and Case Studies*, United States Holocaust Memorial Museum, Washington, 2005, p. 1 – 17.

laisvės (Išsivadavimo) armijos 2-asis korpusas (toliau LLA), kuriam vadovavo gen. Vladyslavas Andersas (*Wladyslaw Anders*). Korpusė veikė 13-asis, 14-asis, 15-asis batalionai, 5-oji Vilniaus brigada, 5-oji pakraščių pėstininkų divizija, kuriuose buvo lietuvių karių. Korpusas kovojo kartu su VIII britų armija prieš vokiečius. Karininkas galėjo tarnauti Lenkijos laisvės armijos 2-ojo korpuso 2-ojo komandos bataliono būrio vadu. Viename iš mūšių prie Gajanos upės Antoni Giecewicz (pakeista pavardė) buvo apdovanotas kryžiumi „Už narsą“. 1945 m. lapkričio mėn. buvo demobilizuotas, apsigyveno Edinburge, Škotijoje. Gyveno pasivadinęs Anthony Gecas (pavardė pakeista)¹⁴⁴.

Kita dalis buvusio 12-ojo bataliono karių, kurie buvo paleisti į atsargą ar savavališkai pasitraukė iš tarnybos, buvo nušalinti nuo tolimesnės karinės tarnybos, papildė kitus vokiečiams pavaldžius dalinius (Lietuvių vietinės rinktinės, Tėvynės apsaugos rinktinės, partizanų ar kitų policijos batalionų gretas). Pvz., eil. Liudas Kolka, pasitraukęs iš bataliono, 1943 m. Vokietijoje Dancige užsiverbavo į diversantų mokyklą; eil. Pranas Plančiūnas 1943 m. pab. tarnavo vokiečių kariuomenės ūkio dalyje kalviu; vyr. ltn. Jonas M. Plungė 1944 m. pab. tarnavo eiliniu vokiečių policijos batalione; vyr. ltn. Jonas Stankaitis 1943 m. buvo įtrauktas į 9-ąjį lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) batalioną; ltn. Zenonas Kemzūra buvo LVR vieno iš Kauno batalionų vado adjutantas, žinomas kaip Petras Ramanauskas; grand. Povilas Tinteris papildė LVR partizanų gretas; kpt. Juozas Ūselis 1944 m. LVR 302-ojo bataliono vadas, Marijampolės karininkų mokyklos kuopos vadas iki 1944 m. pab., 1945 m. Ukmergės apylinkėje organizavo būrį pavadinimu „Audra“, kurį sudarė 25–35 asmenys, pats pasivadino slapyvardžiu Pakalnis, o žinomas ir kaip Juozas Prokopavičius;¹⁴⁵ ltn. Juozas Barzda 1944 m. LVR 302-ojo bataliono 3-iosios kupos vadas, vėliau Lietuvos laisvės armijos narys, veikė Klevo slapyvardžiu; Troigenhofe (Vokietija) žvalgybos m-klos instruktorius. Nuo 1944 m. rugpjūčio 19 d. Telšių „Vanagų“ vadas¹⁴⁶; kpt. Vincas Danilevičius 1948 m. Tauragės partizanų rinktinės, nuo 1948 m. vid. Kęstučio apygardos vadas¹⁴⁷; gen. št. mjr. A. Impulevičius 1944 m. vasarą įstojo į TAR ir buvo paskirtas TAR II pulko I bataliono vadu, po Sedos kautynių buvo įtrauktas į karininkų korpusą Drezdene¹⁴⁸.

¹⁴⁴ Lietuvos nacionalinio muziejaus biblioteka, *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918 – 1953*, t. 3, Vilnius, 2003, p. 154–155.

¹⁴⁵ Pažyma apie grupę „Audra“ ir 1948 m. liepos 9 d. J. Ūselio kaltinamoji sudėtis, *LVA*, f. K – 1, ap. 58, b. 47386/3, t. 7, l. 293, 302.

¹⁴⁶ S. Knezys, *min. str.*, p. 149.

¹⁴⁷ S. Knezys, *min. str.*, p. 150.

¹⁴⁸ A. Kerpasukas, Paskutinis mūšis...Tėvynės apsaugos rinktinės kovų puslapiai, *Kardas*, Nr. 1 – 2, 1996, p. 20–21.

3. 2 Bataliono karių teismo persekiojimas II Sovietų okupacijos laikotarpiu

Dalis buvusių batalionų karių pateko į amerikiečių, anglų nelaisvę, po karo pasitraukė į Vakarų ir liko gyventi laisvajame pasaulyje, kita dalis bataliono karių pateko į sovietų nelaisvę ir turėjo pereiti sovietinių filtracijos – profilaktikos ir Gulago lagerius^{149, 150}, buvo nuteisti mirties bausme, kiti 10 ir 25 m. kalėjimo¹⁵¹. Pvz., 1944 m. rugpjūčio 10 d. – 11 d. sovietų 2-osios gvardijos Perekopo artilerijos divizijos karo tribunolas uždarojo posėdžio metu, pirmininkaujant justicijos kpt. Fiodarovui (*Fiodarov*), pagal RTFSR baudžiamojo kodekso 58 str. 1 d. (tėvynės išdavimas)¹⁵² nuteisė mirties bausme, sušaudant su turto konfiskacija, buv. j. psk. Joną Prieskienį. 1944 m. rugpjūčio 15 d. pastarasis buvo įkalintas Vilniaus kalėjime. 1944 m. lapkričio 1 d. nuosprendis buvo patvirtintas III Baltarusijos fronto karo tribunolo, įvykdytas lapkričio 17 d. LSSR NKGB – MGB vidaus kalėjime¹⁵³. 1948 m. 14-ojo lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 12-ojo bataliono karių buvo nuteisti 25 metams kalėjimo pagal RSFSR baudžiamąjį kodeksą,¹⁵⁴ nes dar 1947 m. SSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas priėmė įsaką, panaikinantį mirties bausmę.

Po karo sovietinės represinės struktūros taip pat persekiojo buvusius bataliono karius. 1962 m. rugsėjo 26 d. Kaune LSSR Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų teismo kolegija, pirmininkaujama L. Miežėno, teisė buv. j. psk. Boleslovą Čirvinską kartu su 7 lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos)

¹⁴⁹ Gulag – *Главное управление лагерей* – NKVD – MVD Vyriausioji lagerių valdyba. 1945 m. išlaisvintieji ar repatrijuoti karo belaisviai buvo įjungiami į darbo batalionus ir išsiunčiami į pastovias darbo vietas anglies kasyklose, miško pramonėje tolimiausiuose SSRS vietovėse.

¹⁵⁰ Iki 1945 m. vasaros SSRS teritorijoje viekė apie 43 specialūs ir 26 profilaktikos – filtracijos lageriai. Vokietijos teritorijoje ir kitose Rytų Europos šalyse apie 74 profilaktikos – filtracijos lageriai ir 22 surinkimo – persiuntimo punktai. 1944 – 1945 m. laikotarpyje buvo išlaisvinta apie 100 tūkst. repatriantų, buvo likę kalėti dar apie 42–45 tūkst. Iš viso į SSRS buvo repatriuota apie 1 mln. 866 tūkst. buvusių karo belaisvių ir apie 3, 5 mln. civilių. Atisakiusiųjų grįžti buvo apie 450 tūkst., jų tarpe ir apie 160 tūkst. karo belaisvių, O. C. Смыслов, *Проклятые легионы. Изменники Родины на службе Гитлера. Военные тайны XX века*, Москва, 2006, c. 482.

¹⁵¹ SSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1955 m. sausio 17 d. įsake, Dėl amnestijos sovietų piliečiams, bendradarbiavusiems su okupantais Antrojo pasaulinio karo 1941 – 1945 m. laikotarpyje, asmenys nuteisti 10 m. laisvės atėmimo buvo paleidžiami, nuteistieji 25 m., o kai kuriais atvejais, kardomoji priemonė sutrumpinta dvigubai, O. C. Смыслов, *min. veik.*, c. 497.

¹⁵² RSFSR – Rusijos Tarybų Federacinė Socialistinė Respublika. Okupavus Lietuvą buvo taikomas 1926 m. RSFSR BK ir tik 1961 m. buvo priimtas LSSR BK, R. Drakšas, *Mirties bausmė: Situacija ir perspektyvos*, Vilnius, 2002, p. 68.

¹⁵³ NKGB – *Народны комиссарят государственной безопасности* – Valstybės saugumo liaudies komitatas, MGB – *Министерство государственной безопасности* – Valstybės saugumo ministerija. Duomenys apie Joną Prieskienį, *LYA*, f. K – 1, ap. 58, b. P – 16449, t. 4, l. 34.

¹⁵⁴ M. C. Dean, Lietuvių dalyvavimas masinėse žydų žudynėse Baltarusijoje ir Ukrainoje 1941–1944 metais, *Akiračiai*, Nr. 2 (296), 1998, p. 8.

1 (13)–ojo bataliono kariais ir pripažino kaltais, dalyvavus žydų genocido politikoje (daugelis jų apkaltinti ir nužudyti turto grobimu), paskiriant bausmę sušaudyti su turto konfiskacija¹⁵⁵. 1962 m. spalio 10 d. Vilniuje *KGB* žinybiniame F. Dzeržinskio klube įvyko LSSR Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų teisminės kolegijos teismas, pirmininkaujamas J. Žvirblio. Šiame 10 dienų trukusiame teisme buvo kaltinami bataliono kariai: buv. ltn. Zenonas Kemzūra, buv. vyr. ltn. Jonas Stankaitis, buv. vyr. psk. Juozas Knyrimas, buv. grand. Jonas Davalga, buv. eil. Pranas Plančiūnas, buv. grand. Bronius Gaižauskas, buv. grand. Povilas Tinteris, buv. eil. Liudas Kolka, buv. kpt. Juozas Ūselis, buv. gen. št. mjr. Antanas Impulevičius buvo teisiamas *in absentia*. Tuo metu pastarasis gyveno JAV Filadelfijoje pavarde Impulionis, deportuoti į Sovietų Sąjungą nepadėjo ir SSRS¹⁵⁶ užsienio reikalų ministerijos 1962 m. birželio 18 d. nota JAV ambasadai Maskvoje¹⁵⁷ bei surežisuotas Kauno gyventojų susirinkimo laiškas Filadelfijos gyventojams, kad „karinis nusikaltėlis ir hitlerininkų bendrininkas“ būtų perduotas „tarybiniam valdžios organams“ ir sulauktų teisinio proceso sprendimo¹⁵⁸. 1964 m. vasario mėn. Filadelfijos federalinis teismas Impulevičiui suteikė JAV pilietybę¹⁵⁹. Minėtieji asmenys buvo kaltinami dalyvavus genocido, baudžiamosiose, antipartizaninėse akcijose ir operacijose, vykdžius sargybos tarnybas getuose, koncentracijos, karo belaisvių stovyklose, nužudyti turto grobimu. Visiems paskirta mirties bausmė sušaudyti ir turto konfiskacija¹⁶⁰ (išskyrus buv. vyr. ltn. J. Stankaitį, buvo nuteistas 12 m lagerio (mirė 1976 m. Jelgavos raj. Jelejės miestelyje Latvijoje)). Tuo metu, kai vyko „šaltasis karas“ tarp SSRS ir JAV, ekstradicijos įvykdyti buvo neįmanoma. Paskutinis bataliono karys, kuris buvo sušaudytas – buv. vyr. ltn. Jonas M. Plungė (1978 m. gruodžio 6 d. LSSR valstybės saugumo komitetas iškėlė bylą dėl dalyvavimo tarybinių piliečių žudynėse, 1979 m. sausio 9 d. suimtas, liepos 23 d. LSSR¹⁶¹ Aukščiausiojo Teismo nuteistas mirties bausme). Nuosprendis įvykdytas 1979 m. rugsėjo 28 d. Minske. Dar 1987 m. lapkričio 23 d. LTSR generalinė prokuratūra (pagal 1961 m. LSSR BK 62 str. 1 d., LSSR AT Prezidiumo 1984 m. vasario 29 d. įsako redakciją) buvo iškėlusি baudžiamąją bylą buv. vyr. ltn. A. Gecevičiui (Gečui, gvy. Škotijoje), kaltinant tėvynės išdavimu ir 1987 m.

¹⁵⁵ *Kaltina nužudytieji*, p. 96–97, 102.

¹⁵⁶ SSRS – Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjunga.

¹⁵⁷ Нота МИД СССР посолства США в Москве, *Правда*, Но, 170 (16026), 1962 м. июня 19.

¹⁵⁸ *Kaltina nužudytieji*, p. 13–14.

¹⁵⁹ Amerikos gėda, *Tiesa*, Nr. 53, 1964 m. kovo 3 d.

¹⁶⁰ *Kaltina nužudytieji*, p. 205–206.

¹⁶¹ LSSR – Lietuvos Sovietų Socialistinė Respublika.

lapkričio 24 d. nutarimu buvo paskirta kardomoji priemonė – suėmimas. Buvo kreiptasi į Didžiosios Britanijos Vyriausybę dėl A. Gecevičiaus išdavimo sovietų teisėsaugos organams, tačiau parengtinis tyrimas buvo sustabdytas iki bus išspręstas išdavimo klausimas. 1987 m. Škotijos teisėsaugos organai taip pat buvo pradėję tyrimą dėl minėto asmens dalyvavimo karo nusikaltimuose, tačiau 1994 m. šis tyrimas buvo nutrauktas.

3. 3. Bataliono karių teisminis persekiojimas po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo

Po Lietuvos Nepriklausomybės atgavimo 1990 metais, daliai buvusių bataliono karių buvo atimtos pilietybės šalių, kuriose pastarieji gyveno po karo ir deportuoti iš šalių. Pvz., 1992 m. JAV teisėsaugos organai iškėlė bylą ir deportavo iš šalies buv. eil. Antaną Mineikį, 1996 m. buv. grand. Juozą Budreiką¹⁶², 1997 m. buv. eil. Kazį Čiurinską, Kanados, 1998 m., ir buvusį bataliono karį Mamertą Maciuką. Pagal šių šalių įstatymus reikia įrodyti, kad pilietis, įvažiuodamas į šalį ir prašydamas pilietybės, nuslėpė svarbią informaciją, o vėliau įvykdomas denatūralizacijos ir deportavimo iš šalies procesas. 2001 m. JAV deportavo iš šalies buv. j. psk. Juozą Naujalį, kuris buvo įtariamasis dalyvavimu karo nusikaltimuose Lietuvoje ir Baltarusijoje, tačiau, pritrūkus įrodymų, teisiamas nebuvo¹⁶³. Buvusio bataliono karininko A. Gecevičiaus byla buvo atnaujinta po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo, siekiant, kad A. Gecevičius būtų išduotas, remiantis 1957 m. Europos konvencija dėl ekstradicijos. Tačiau tik JAV Teisingumo ministerijos Specialiųjų tyrimų tarnybos (ang. OSI¹⁶⁴) pateiktomis duomenimis, teisiškai atnaujinta tik 2001 m., kada Vilniaus miesto 2-osios apylinkės teismas paskyrė kardomąjį suėmimą genocido nusikaltimais įtariamam A. Gecevičiui¹⁶⁵. Tačiau ekstradicija nebuvo įvykdyta, pastarasis asmuo mirė 2001 m.¹⁶⁶ 2002 m. JAV Generalinės prokuratūros Specialiųjų tyrimų tarnybos prokurorai iškėlė bylas buv. eil. Stepui Kupriui, buv. j. psk. Zenonui Garšvai (gyv. Kolumbijoje), ir buvu-

¹⁶² A. Firewicz, *Vėl Lietuva*, Vilnius, 2006, p. 248.

¹⁶³ R. Geleževičius, *Holokausto teisingumas ir restitucija Lietuvoje Atkūrus nepriklausomybę (1990 – 2003)*, Vilnius, 2003, p. 84–85.

¹⁶⁴ 1979 m. prie JAV Teisingumo ministerijos buvo įsteigtas Specialiųjų tyrimų skyrius (ang. *OSI, Organization (Office) of Special Investigation*). OSI inicijuoja procesus, kurių dėka atimama pilietybė iš asmenų, kurie, imigruodami į šalį, nuslėpė biografijos faktus, bendradarbiauja su įvairių šalių saugumo (informacija apie lietuvius OSI pasiekdavo ir iš KGB), teisėsaugos organais. Šiame specialiųjų tyrimų skyriuje dirba teisininkai ir istorikai. Šiame tyrimų biure 1982–1987 m. yra dirbęs ir prof. Saulius Sužiedelis.

¹⁶⁵ Globojami nacistiniai nusikaltėliai, *Tiesa*, Nr. 300 (13319), 1986 m. gruodžio 31 d.

¹⁶⁶ R. Geleževičius, *min. veik.*, p. 76–77.

siam bataliono kariui Juozui Mažeikai (gyv. Venesueloje) dėl dalyvavimo holokausto politikoje ir žudant karo belaisvius, tačiau bylų iškėlimas baigėsi be rezultatų¹⁶⁷.

4. IŠVADOS

Lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 2 (12)–asis batalionas veikė beveik visą vokiečių okupacijos laikotarpį. Bataliono ir jo karių istoriją galima suskirstyti trimis aspektais: 1) lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 12–ojo bataliono istorija (formavimas, struktūra, personalo sudėtis, apranga, ginkluotė, išformavimas ir pan.), 2) bataliono vykdytos tarnybos Lietuvoje ir Baltarusijoje 1941–1944 metais, 3) bataliono karių tolimesnis likimas.

Vertinant bataliono istoriją pirmuoju aspektu, tenka pastebėti, kad batalionas 1941 m. rugpjūčio mėn. buvo formuojamas iš TDA bataliono karinio personalo ir per 1941 metus keitėsi tik bataliono pavadinimas. Batalionas nebuvo gerai ginkluotas, aprūpintas, sukomplektuotas pagal numatytą policijos bataliono dydį. Batalioną iš kitų batalionų skyrė raiščiai ir vėliava, tarnybų pobūdis. Batalionas buvo pavaldus SS ir policijos vadui Lietuvoje, tačiau, priklausomai nuo vykdytų tarnybų užfrontėje, buvo pavaldus ir vokiečių komendantūroms, užnugario kariuomenės vadovybei, o Baltijos ir Rytų Europos policijos batalionų vadu buvo bataliono ryšių karininkai vokiečiai. Prie lietuvių bataliono specialiosioms užduotims vykdyti buvo suformuota specialios paskirties komanda, daugelis jų narių buvo apdovanoti vokiečių apdovanojimais. 1944 m. vasario mėn. batalionas dėl karių dezertyravimo ir dėl antipartizaninės akcijose patirtų nuostolių, dėl pervedimo į vokiečių dalinius, dėl konsolidacijos į didesnius dalinius, buvo sujungtas su lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 15–uoju batalionu.

Per veiklos laikotarpį batalionas Lietuvoje daugiausia saugojo karinius, strateginius, ūkinius objektus, buvo vokiečių panaudotas sovietų karo belaisvių apsaugai, baudžiamosiomis operacijoms prieš partizanų rėmėjus ir civilius gyventojus. Baltarusijoje batalionas taip pat daugiausia saugojo karinius, strateginius, ūkinius objektus, tačiau 1941 m. rudenį vokiečių buvo panaudotas, vykdamas holokausto politiką, o 1941–1944 metais sovietų karo saugojo belaisvius ir kovojo su sovietų partizanais bei jų rėmėjais. Negalū-

¹⁶⁷ R. Geleževičius, *min. veik.*, p. 82–83.

tiniais duomenimis, 1941–1944 metais Baltarusijoje žuvo ne mažiau kaip 34 bataliono kariai. Sužeistųjų skaičius nėra žinomas, bet jų galėjo būti apie 100.

Trečiasis aspektas, kuris yra susijęs su bataliono karių tolimesniu likimu. Batalionui tapus sudėtine lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 15-ojo batalionu dalimi, tarnybos laikotarpis lietuvių dalinyje buvo trumpas. 1944 m. liepos mėn. šis batalionas buvo reorganizuotas, nuginkluotas. Dalis bataliono karių pateko į 1944 m. rugsėjo mėn. Dancige steigiamo 2-ojo lietuvių savanorių pėstininkų pulko dalinius, kiti papildė vokiečių inžinerinius dalinius. Dalis karių, kovojusių Vakarų fronte, pateko anglams, amerikiečiams į nelaisvę. Kita dalis bataliono karių, kurie buvo paleisti į atsargą ar savavališkai pasitraukė iš tarnybos, buvo nušalinti nuo tolimesnės karinės tarnybos, papildė kitus vokiečių ar vokiečiams pavaldžius lietuvių dalinius, partizanų gretas, pateko į sovietų nelaisvę ir buvo nuteisti mirties bausme 10 ir 25 m. laisvės atėmimo bausmėmis lageriuose. Bataliono istorija žymi tragišką ir kontraversišką lietuvių karinės – policinės struktūros pajėgų istoriją Antrojo pasaulinio karo metais.

Įteikta 2007 m. rugsėjo 1 d.

PRIEDAI

Sutrumpinimų sąrašas

- ap. – aprašas
- b. – byla
- buv. – buvęs
- d. – diena/dalis
- eil. – eilinis
- f. – fondas
- gen. – generalinis/generolas
- grand. – grandinis
- j. – jaunesnysis
- JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos
- Km. – kaimas
- kpt. – kapitonas
- l. – lapas
- LAD – Lietuvos apsaugos dalys
- LNP – Lietuvos nacionalistų partija
- LSSR – Lietuvos Sovietų Socialistinė Respublika
- LYA – Lietuvos ypatingasis archyvas
- ltn. – leitenantas
- m. – metai
- mėn. – mėnuo
- mjr. – majoras
- NKVD – *Народный комиссариат внутренних дел* – SSRS vidaus reikalų liaudies komisariatas
- Nr. – numeris
- P – pietūs
- p. – puslapis
- PPT – Pagalbinė policijos tarnyba
- PR – pietryčiai
- psk. – puskarininkis
- PV – pietvakariai
- pvz. – pavyzdys
- R – rytai
- RA – Raudonoji armija
- SS – *Schutzstaffel* – apsaugos būriai
- SSRS – Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjunga

Š – šiaurė
ŠR – šiaurės rytai
št. – štabas
ŠTK – Šaulių teritorinis korpusas
ŠV – šiaurės vakarai
TDA – Tautinio darbo apsauga
V – vakarai
VDKM – Vytauto Didžiojo karo muziejus
vid. – vidurys
vrš. – viršila
vyr. – vyresnysis

Lietuvių policijos 12-ojo bataliono karininkų sąrašas (iš dalies)

Eil. Nr.	Pavardė, vardas	Karinis laipsnis	Pastabos
1.	Ašoklis, Vincas	Ats. j. ltn. 1943 01 01 suteiktas policijos vyr. ltn. laipsnis, 1943 12 15 už pasižymėjimą Rytų fronte, vokiečių apdovanotas Karo kryžiumi su kardais, II klasės.	1941 07 29 priimtas į Kauno karo komendantūros TDA batalioną, paskirtas 6-osios kuopos būrio vadu. 1941 08 25 perkeltas į 2-ąjį PPT batalioną, paskirtas 3-osios kuopos IV būrio vadu. 1944 m. LVR karininkas.
2.	Aušiuša, Petras	Ltn. 1943 01 01 suteiktas policijos kpt. laipsnis.	1941 08 02 priimtas į Kauno karo komendantūros TDA batalioną, paskirtas 1-osios kuopos vado padėjėju. 1941 08 25 perkeltas į 2-ąjį PPT batalioną, paskirtas 1-osios kuopos vado pavaduotoju. 1941 10 06 perkeltas į statybos kuopą, paskirtas raštvedžiu. 1943 m. tarnavo 9-ajame batalione. 1944 m. LVR karininkas. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, vėliau į JAV, gyveno Čikagoje.
3.	Balsevičius, Petras	Ats. j. ltn.	Kilus Vokietijos – SSRS karui pasitraukė iš RA. Priimtas į lietuvių dalinius. 1941 07 25 paleistas neribotų atostogų. 1941 10 01 priimtas į 2-ąjį PPT batalioną, paskirtas sanitarijos vyr. gydytoju.
4.	Barzda, Juozas	Ltn.	1941 m. birželio mėn. pab. organizavo sukilėlių būrį. 1941 06 28 priimtas į Kauno karo komendantūros TDA batalioną. 1941 07 03 paskirtas 3-osios kuopos vadu. 1941 08 25 perkeltas į 2-ąjį PPT batalioną. 1941 11 04 paleistas į atsargą. 1944 m. LVR Ukmergės karo komendantūros 302-ojo bataliono 3-osios kuopos vadas. Vėliau Lietuvos laisvės armijos narys, veikė Klevo slapyvardžiu. Troienhofe (Vokietija) žvalgybos m-klos instruktorius. 1944 08 19 Telšių „Vanagų“ vadas. Žuvo 1944 m. gruodžio mėn., vykdant užduotį Kretingos apskrityje.

Eil. Nr.	Pavardė, vardas	Karinis laipsnis	Pastabos
5.	Buinauskas, Petras	Ats. j. ltn.	1941 m. birželio mėn. kalėjo su sovietų karo belaisviais VI forte, Kauno karo komendantūros pastangomis išlaisvintas. 1941 06 28 priimtas į TDA batalioną, 1941 06 30 tapo pavaldus vokiečių A operatyvinės grupės 1b ypatingajam būrio vadui SS – obersturmfürerui dr. Erichui Ehrlingeriui (<i>Erich Ehrlinger</i>). 1941 07 03 paskirtas TDA bataliono 5-osios kuopos vado padėjėju. Vėliau perkeltas į 1-ąją kuopą. 1941 08 25 perkeltas į 2-ąjį PPT batalioną, paskirtas karininku vertėju. 1941 11 16 paleistas į atsargą.
6.	Bukšnys, Jurgis	Ltn.	Kilus Vokietijos – SSRS karui, tarnavo Vilniaus lietuvių iguloje. 1941 07 15 paskirtas į LAD artilerijos pulką. 1941 09 12 priimtas į 2-ąjį PPT batalioną, paskirtas į atskirąją statybos kuopą būrio vadu. 1942 06 18 perkeltas iš 252-ojo bataliono į naujai formuojamą techninės pagalbos kuopą.
7.	Bulota, Petras	Ats. j. ltn.	Kilus Vokietijos – SSRS karui organizavo Giedraičių partizanų būrį, vadovavo iki 1941 08 15. 1941 09 23 priimtas į 4-ąjį PPT batalioną, paskirtas būrio vadu. 1941 12 11 iš tarnybos paleistas. 1941 12 20 priimtas į 1-ąjį apsaugos batalioną, paskirtas 2-osios kuopos būrio vadu. 1942 01 09 perkeltas į 12-ąjį policijos batalioną. 1942 10 31 paleistas į atsargą iš 8-ojo bataliono.
8.	Čyvas, Vladas		1941 08 11 priimtas į Kauno karo komendantūros 2-ąjį PPT batalioną, paskirtas 1-osios kuopos būrio vadu, tačiau į paskirties vietą neatvyko, išbrauktas iš sąrašų. 1941 m. studijavo VDU Technikos fakultete, 1941–1944 m. dalyvavo Lietuvių fronto veikloje, buvo kovotojų organizacijos „Kęstutis“ štabo viršininko adjuntas. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, tęsė studijas Hanoverio aukštojoje technikos mokykloje, 1948 m. geodezijos inžinierius, vėliau emigravo į JAV, gyveno Klivlende.

Eil. Nr.	Pavardė, vardas	Karinis laipsnis	Pastabos
9.	Danilevičius, Vincas	Kpt.	Kilus Vokietijos – SSRS karui dalyvavo Birželio sukilime. 1941 06 28 priimtas į Kauno karo komendantūros TDA batalioną, 1941 07 03 TDA batalionui tiekė maistą. 1941 08 25 perkeltas į 2-ąjį PPT batalioną, tiekė maistą. 1942 06 30 paleistas į atsargą. 1943 02 27 žuvo Kaune.
10.	Danilevičius, Zenonas	Ats. j. ltn	1941 07 12 priimtas į lietuvių dalinius, 1941 07 25 paleistas neribotų atostogų. 1941 09 03 3-ojo PPT bataliono jaun. gydytojas, 1941 09 12 perkeltas į 2-ąjį PPT batalioną, paskirtas bataliono gydytoju. 1941 09 20 pačiam prašant atleistas. 1941–1944 m. Kauno 2-osios poliklinikos direktorius, vertėsi privačia praktika. 1944 m. LVR karininkas, 1944 04 26 Marijampolės aps. komisijos šaukiamųjų sveikatai tikrinti gydytojas. 1944 m. pab. pasitraukė į Vokietiją, dirbo Brėslau ligoninėje, 1947 m. į JAV, 1949 m. vertėsi privačia praktika Čikagoje.
11.	Dubinskas, Mykolas	Ltn. 1943 01 01 suteiktas policijos vyr. ltn. laipsnis.	1941 07 03 priimtas į Kauno karo komendantūros TDA batalioną, paskirtas 6-osios kuopos būrio vadu. 1941 08 25 perkeltas į 2-ąjį PPT batalioną, paskirtas 3-osios kuopos I būrio vadu.
12.	Gavelis	Mjr.	
13.	Gecevičius, Antanas (Giecwicz, Antoni) (Gecas, Anthony)	J. ltn. 1943 01 01 suteiktas policijos vyr. ltn. laipsnis, 1943 m. vokiečių apdovanotas Geležiniu kryžiumi, II klasės „Už narsą kautynėse“, 1944–1945 m. apdovanotas Lenkijos karo kryžiumi „Už narsą“.	1941 07 21 priimtas į Kauno karo komendantūros TDA batalioną, paskirtas 1-osios kuopos būrio vadu. 1941 08 25 perkeltas į 2-ąjį PPT batalioną, paskirtas 1-osios kuopos III būrio vadu. 1944 m. II pusėje – 1945 m. I pusėje Lenkijos laisvės armijos 2-ojo korpuso 2-ojo komandos bataliono būrio vadas. 1945 m. lapkričio mėn. demobilizuotas, apsigyveno Edinburge, Škotijoje.

Eil. Nr.	Pavardė, vardas	Karinis laipsnis	Pastabos
14.	Grabauskas, Juozas	1941 10 09 generalinio tarėjo P. Kubiliūno suteiktas j. ltn. laipsnis.	1941 07 11 priimtas į Kauno karo komendantūros TDA batalioną, paskirtas 2-osios kuopos būrio vadu. 1941 08 25 (28) perkeltas į 2-ąjį PPT batalioną, paskirtas 2-osios kuopos IV būrio vadu. 1941 11 16 paskirtas bataliono karininku vertėju. 1942 12 31 paleistas į atsargą.
15.	Impulevičius (Impulionis), Antanas	Gen. št. mjr.	1940 09 11 NKVD suimtas, kalintas Kaune. Nuteistas 8 m., išlaisvintas sukilimo metu. 1941 06 28 priimtas į Kauno karo komendantūros TDA batalioną. 1941 07 03 paskirtas TDA bataliono vado pavaduotoju. 1941 07 28 perkeltas į Kauno karo komendantūrą. 1941 08 09 paskirtas 2 PPT bataliono vadu. 1942 12 31 (1942 11 30) paleistas iš tarnybos. 1944 m. balandžio mėn. LVR 301-ojo bataliono štabo viršininkas. 1944 05 15 vokiečių suimtas. 1944 m. vasarą Tėvynės apsaugos rinktinės II pulko 1-ojo bataliono vadas. Po 1944 m. spalio mėn. Sedos kautynių pasitraukė į Vokietiją, iš ten į JAV, gyveno Filadelfijoje.
16.	Juodis, Jurgis	Ltn. 1943 01 01 suteiktas policijos vyr. ltn. laipsnis.	1941 07 03 paskirtas TDA bataliono 2-osios kuopos būrio vadu. 1941 08 25 perkeltas į 2-ąjį PPT batalioną, paskirtas 2-osios kuopos III būrio vadu. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, 1949 m. į JAV, gyveno St. Peterburge, Filadelfijoje.
17.	Kemzūra, Zenonas (Ramanauskas, Petras)	Ltn.	1941 07 16 priimtas į Kauno komendantūrą ypatingų reikalų karininku. Nuo 1941 08 21 2-ojo PPT bataliono 1-osios kuopos vadas. 1942 05 15 iš tarnybos paleistas. 1942 10 Šančių maisto kortelių skirstymo punkto vedėjas. 1944 02 16 – 05 15 LVR Kauno bataliono vado adjutantas. Po LVR likvidavimo slapstėsi. 1961 09 25 KGB suimtas. 1962 11 03 sušaudytas.

Eil. Nr.	Pavardė, vardas	Karinis laipsnis	Pastabos
18.	Klimavičius, Jonas	Ats. ltn., vėliau ltn.	1940 12 23 suimtas NKVD, kalintas Kaune. 1941 04 11 NKVD Karo tribunolo nuteistas mirties bausme. 1941 05 13 bausmė pakeista 10 m. lagerio. Kilus Vokietijos – SSRS karui išlaisvintas. 1941 07 03 priimtas į Kauno karo komendantūros TDA batalioną, paskirtas 6-osios kuopos vado padėjėju. 1941 08 25 perkeltas į 2-ąjį PPT batalioną, paskirtas 3-osios kuopos vado pavaduotoju. 1942 09 30 paleistas į atsargą. Karo pab. pasitraukė į Vakarus, iš ten į JAV.
19.	Krikštaponis (Krištaponis), Juozas	Ltn.	1941 08 01 priimtas į Kauno karo komendantūros TDA batalioną, paskirtas 2-osios kuopos vadu. 1941 08 25 perkeltas į 2-ąjį PPT batalioną, paskirtas 2-osios kuopos vadu. 1942 09 30 paleistas į atsargą iš 252-ojo bataliono. 1943 m. Lietuvos laisvės armijos narys. 1944 LVR Marijampolės karo m-klos 6-osios kuopos vadas. 1944 08 Ukmergės apsk. 2-ojo LLA rajono vadas. 1944 12 Vyčio partizanų apygardos vadas. Žuvo 1945 01 12 per NKVD divizijos karinę operaciją.
20.	Laurinavičius, Antanas	Ats. j. ltn., vėliau ltn.	Kilus Vokietijos – SSRS karui dalyvavo Birželio sukilime, vadovavo sukilėliams Aukštojoje Panemunėje, buvo sužeistas. 1941 08 21 paskirtas į 2-ąjį PPT batalioną ginklininku, 09 08 išdininku. 1942 05 17 žuvo neaiškiais aplinkybėmis Baltarusijoje.
21.	Levinas, Jonas	Kpt.	1941 06 28 priimtas į Kauno karo komendantūros TDA batalioną. 1941 07 03 paskirtas TDA bataliono ūkio viršininku. 1941 08 08 perkeltas į Kauno karo komendantūrą. 1941 08 25 perkeltas į 2-ąjį PPT batalioną, paskirtas ūkio viršininku. 1942 05 31 paleistas į atsargą. 1944 m. pasitraukė į Vakarus, iš ten į JAV.

Eil. Nr.	Pavardė, vardas	Karinis laipsnis	Pastabos
22.	Maceina, Juozas	J. ltn. 1943 01 01 suteiktas policijos vyr. ltn. laipsnis.	Kilus Vokietijos – SSRS karui iš RA pasitraukė. 1941 12 04 priimtas į 1–ąjį apsaugos batalioną, paskirtas išdininku. 1942 01 21 perkeltas į 12–ąjį batalioną.
23.	Marcišauskas, Jonas	Ats. j. ltn., vėliau ltn., 1943 01 01 suteiktas policijos vyr. ltn. laipsnis.	Kilus Vokietijos – SSRS karui iš RA pasitraukė. 1941 07 16 paskirtas į 1–ąjį apsaugos pulką, vėliau paleistas atostogų. 1941 08 19 priimtas į 1–ąjį PPT batalioną, paskirtas 2–osios kuopos būrio vadu. 1941 08 25 perkeltas į 2–ąjį PPT batalioną, paskirtas 2–osios kuopos II būrio vadu.
24.	Matulevičius, Balys	Kpt.	Kilus Vokietijos – SSRS karui iš RA pasitraukė. Tarnavo lietuvių policijos 5–ame, 11–ame, 259–ame batalionuose. Nuo 1943 m. II pusės iki 1944 m. vasario mėn. 12–ojo batalionio vadas. 1944 09 22 Tėvynės apsaugos rinktinės karininkas. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, 1948 m. į Kanadą.
25.	Maurušaitis, Aleksas	J. ltn.	1941 07 12 priimtas į Kauno karo komendantūros TDA batalioną, paskirtas 2–osios kuopos būrio vadu. 1941 08 25 perkeltas į 2–ąjį PPT batalioną, paskirtas 2–osios kuopos I būrio vadu. 1941 09 15 atleistas iš tarnybos.
26.	Pačkauskas (Paškauskas), Jonas	Mjr.	1941 06 24 priimtas į Kauno karo komendantūrą, paskirtas į ūkio skyrių, 1941 10 03 į 2–ąjį PPT batalioną, vėliau sveikstančiųjų kuopos vadas prie 9–ojo bataliono. 1942 11 30 iš tarnybos paleistas. 1945 09 20 suimtas Vilkaviškyje, kalintas Kaune. 1945 m. rugsėjo mėn. išvežtas į lagerį Sevpečlage, nuo 1945 11 29 buvo Vorkutoje, vėliau Sevpečlage, Komijoje. 1947 02 07 nuteistas 8 m. 1953 09 11 paleistas, grįžo į Lietuvą. Mirė 1984 m. Kaune.

Eil. Nr.	Pavardė, vardas	Karinis laipsnis	Pastabos
27.	Plungė, Jonas Mečys (Plumpė, Juganas)	J. ltn. 1943 01 01 suteiktas policijos vyr. ltn. laipsnis.	1940 m. liepos mėn. suimtas, kalintas karo kalėjime, rugpjūčio mėn. perkeltas į Kauno sunkiųjų darbų kalėjimą, karui prasidėjus išlaisvintas. 1941 06 23 paskirtas Kauno miesto ir apskrities karo komendantūros Apsaugos valdybos karininku. 1941 07 03 paskirtas TDA bataliono 1-osios kuopos I būrio vadu. 1941 08 25 perkeltas į 2-ąjį PPT batalioną, paskirtas 1-osios kuopos I būrio vadu. 1943 m. suimtas už užduoties nevykdymą ir už savavališką pasitraukimą iš tarnybos vietos, nuteistas kalėti 3 m. Minsko kalėjime. 1944 m. birželio mėn. perkeltas į Kauno kalėjimą, iš ten į Königsbergo. 1944 m. pab. iš kalėjimo paleistas, paskirtas eiliniu į vokiečių policijos batalioną. 1945 m. Königsberge pateko į sovietų nelaisvę, pasivadino svetima pavarde. 1946 06 15 paleistas, su dokumentais svetima pavarde gyveno Kaliningrado sr. Polesko m., dirbo darbininkų valgykloje. 1947 07 19 apkaltintas, bandant pavogti maišą miltų, suimtas, 1948 01 23 nuteistas 10 m. 1953 05 27 pagal amnestiją paleistas, iki 1969 m. gyveno Frunzėje, Kirgizijos SSR. 1969 persikėlė į Tavričanką, Pamario kraštas, 1978 m. į Gelendžiką, Krasnodaro kraštas. 1978 12 06 LSSR valstybės saugumo komitetas iškėlė baudžiamą bylą, 1979 01 19 suimtas. 1979 07 23 LSSR Aukščiausiojo teismo nuteistas mirties bausme, sušaudytas 1979 09 28 Minske.
28.	Pukys, Povilas	Kpt.	1941 07 14 (17) priimtas į Kauno karo komendantūros TDA batalioną, paskirtas 1-osios kuopos vadu. 1941 08 25 perkeltas į 2-ąjį PPT batalioną, paskirtas bataliono adjutantu. 1942 08 31 paleistas į atsargą. 1944 m. LVR Marijampolės karo m-klos kuopos vadas. Likviduojant LVR, 1944 05 15 buvo suimtas, vėliau paleistas. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, 1948 m. į Didžiąją Britaniją, gyveno Notingame.

Eil. Nr.	Pavardė, vardas	Karinis laipsnis	Pastabos
29.	Raščius, Jonas	Ats. ltn., vėliau ltn.	1941 08 05 priimtas į Kauno karo komendantūros TDA batalioną, paskirtas 4-osios kuopos būrio vadu. 1941 09 01 perkeltas į 2-ąjį PPT batalioną. 1944 m. LVR karininkas. 1944 m. pab. pasitraukė į Vokietiją, 1950 m. į JAV, gyveno Hartforde.
30.	Reikalas, Nikodemas	Ltn.	1941 m. ginklininkas 2-ajame PPT batalione. Karo pab. pasitraukė į Vakarų, vėliau į JAV.
31.	Slavickas, Silvestras	Ltn.	1941 07 16 paskirtas Lietuvos (Vilniaus) savisaugos dalinių artilerijos pulko karininku. Vėliau paleistas atostogų. 1941 10 02 paskirtas PPT bataliono ūkio komandos viršininku. 1942 01 21 perkeltas į 12-ąjį batalioną
32.	Sližys, Eligijus (Elegijus)	Kpt.	2-ojo PPT bataliono ūkio tarnybos viršininkas. 1944 m. vasarą Tėvynės apsaugos rinktinės karininkas. Po 1944 m. spalio mėn. Sedos kautynių pasitraukė į Vokietiją, iš ten į JAV.
33.	Stankaitis, Jonas (Kurtinytonis, Ipolitas)	Ats., j. ltn. 1943 01 01 suteiktas policijos vyr. ltn. laipsnis.	1941 07 05 priimtas į Kauno karo komendantūros TDA batalioną, paskirtas 6-osios kuopos būrio vadu 1941 08 25 perkeltas į 2-ąjį PPT batalioną, paskirtas 3-osios kuopos III būrio vadu. 1941 09 29 paskirtas 1-osios kuopos II būrio vadu. 1943 01 01 – 1944 kovo mėn. 9-ojo bataliono narys. Slapstėsi iki 1952 m. Lietuvoje ir Latvijoje. 1952 07 14 Jelgavos viešbutyje milicijos suimtas, išvežtas į Rygą, paskui į Kauną. 1952 10 31 Kauno m. Stalino r. II apylinkės teismo nuteistas 3 m. 1953 04 22 iš įkalinimo paleistas ir grįžo į Joniškį. 1961 11 16 suimtas, 1962 10 20 nuteistas 12 m. lagerio. Mirė 1976 m. Latvijoje, Jelgavos r. Jeļejos miestelyje.

Eil. Nr.	Pavardė, vardas	Karinis laipsnis	Pastabos
34.	Staugaitis, Andrius	Kpt.	1941 06 28 priimtas į Kauno karo komendantūros TDA batalioną, paskirtas bataliono kvotų karininku. 1941 07 03 paskirtas 6-osios kuopos vadu. 1941 07 04 iš bataliono atleistas. 1941 10 08 sugražintas į tarnybą, priimtas į 1-ąją apsaugos batalioną. 1942 01 09 perkeltas į 12-ąją batalioną. 1942 05 31 paleistas į atsargą.
35.	Tamošiūnas, Juozas	Ltn. (kpt.)	1941 06 28 priimtas į Kauno komendantūros TDA batalioną. 1941 07 03 paskirtas TDA bataliono 2-osios kuopos būrio vadu. 1941 08 05 paskirtas tos pačios kuopos vado padėjėju. 1941 08 25 perkeltas į 2-ąją PPT batalioną, paskirtas žinių karininku. 1941 08 28 paskirtas 2-osios kuopos vado pavaduotoju. 1942 08 31 paleistas į atsargą iš 12-ojo bataliono.
36.	Ūselis, Juozas (Prokopavičius Juozas)	Kpt., vokiečių apdovanotas Geležiniu kryžiumi, „Už narsą kautynėse“.	Kilus Vokietijos – SSRS karui pasitraukė iš RA. 1941 07 17 priimtas į Kauno karo komendantūros TDA batalioną, paskirtas 6-osios kuopos vadu. 1941 08 25 perkeltas į 2-ąją PPT batalioną, paskirtas 3-osios kuopos vadu. 1942 m. gegužės mėn. paleistas į atsargą. 1944 m. LVR narys, 302-ojo bataliono vadas, vėliau Marijampolės karo mokyklos kuopos vadas. 1944 m. vasarą Tėvynės apsaugos rinktinės karininkas. 1945 m. Ukmergės partizanų būrio vadas. 1947 10 07 suimtas. 1948 08 14 Ypatingojo pasitarimo nuteistas 15 m. 1958 01 15 paleistas, dirbo Norilsko mechaninėje gamykloje elektromonteriu. 1962 01 24 vėl suimtas. 1962 10 20 nuteistas mirties bausme, sušaudytas.
37.	Zelba, Pranas	Ats. ltn.	1941 07 07 priimtas į Kauno karo komendantūros TDA batalioną, paskirtas 6-osios kuopos būrio vadu. 1941 08 25 perkeltas į 2-ąją PPT batalioną, paskirtas 3-osios kuopos II būrio vadu.

Lietuvių policijos 12-ojo bataliono žuvusiųjų karių sąrašas

Eil. Nr.	Pavardė, vardas	Karinis laipsnis	Šaltinis	Pastabos
1.	Butkus, Petras	Grand.	<i>Karys</i> , 1943 08 07.	Žuvo 1943 m. kovoje su partizanais Baltarusijoje.
2.	Didrūškaitis		Z. Ignonis, <i>Preitis kalba: Dienoraštiniai užrašai liudija, 1941 – 1944</i> , Brooklyn, N. Y., 1980, p. 211.	Žuvo kovoje su sovietiniais partizanais Baltarusijoje.
3.	Dūda, Stasys	Eil.	<i>Karys</i> , 1943 08 07	Žuvo 1943 m. kovoje su partizanais Baltarusijoje.
4.	Gaigalas, Juozas	Grand.	<i>Rytų savanoris</i> , Nr. 1, 1942, p. 83.	Žuvo 1942 m. Baltarusijoje.
5.	Germanavičius, Petras	Grand.	<i>Karys</i> , 1944 02 19.	Žuvo 1943 09 26 kovoje su sovietiniais partizanais Rusijoje.
6.	Guokas, Aleksas	Eil.	<i>Karys</i> , 1943 08 07.	Žuvo 1943 m. kovoje su sovietiniais partizanais Baltarusijoje.
7.	Jankus, Kazys	Eil.	<i>Karys</i> , 1943 10 16.	Žuvo 1943 09 26 kovoje su partizanais Baltarusijoje.
8.	Janušas, Petras	Psk.	<i>Rytų savanoris</i> , Nr. 1, 1942, p. 83.	Žuvo 1942 06 28 kovoje su sovietiniais partizanais Baltarusijoje.
9.	Juškevičius, Jonas	Eil.	<i>Rytų savanoris</i> , Nr. 1, 1942, p. 83.	Žuvo 1942 m. kovo mėn. Baltarusijoje.
10.	Kelpša, Augustinas	Eil.	<i>Karys</i> , 1943 08 28	Žuvo 1943 07 26 kovoje su sovietiniais partizanais Baltarusijoje.
11.	Krasinskas, Jonas	Eil.	<i>Į Laisvę</i> , 1942 11 04.	Žuvo 1942 10 18 (28) kovose su sovietiniais partizanais Baltarusijoje.

Eil. Nr.	Pavardė, vardas	Karinis laipsnis	Šaltinis	Pastabos
12.	Kvedaravičius, Kazys	J. psk.	<i>Karys</i> , 1943 08 07.	Žuvo 1943 m. kovoje su partizanais Baltarusijoje.
13.	Laurinavičius, Antanas	Ltn.	<i>Rytų savanoris</i> , Nr. 1, 1942, p. 83.	Žuvo 1942 05 17 neiškiomis aplinkybėmis Baltarusijoje.
14.	Leonas, Simonas	Eil.	<i>LCVA</i> , f. R–1018, ap. 1, b. 147, l. 1	Žuvo 1943 07 26 Baltarusijoje.
15.	Litvinas, Vincas	J. psk.	R. Zizas, <i>Karo archyvas</i> , Nr. 19, Vilnius, 2004, p. 300.	Žuvo Baltarusijoje.
16.	Lobikis	Psk.	Z. Ignonis, <i>Praeitis kalba: Dienoraštiniai užrašai. Gudija 1941–1944</i> , Vilnius, 2007, p.116	Žuvo 1943 m. gegužės mėn. kovoje su sovietiniais partizanais Baltarusijoje.
17.	Malasauskas, Vladas		<i>LCVA</i> , f. R – 1018, ap. 1, b. 147, l. 61	Žuvo 1941 12 28 Baltarusijoje (Minske).
18.	Masaitis, Antanas	Eil.	<i>LCVA</i> , f. R – 1018, ap. 1, b. 147, l. 75	Žuvo 1943 09 26 kovoje su sovietiniais partizanais Baltarusijoje.
19.	Matutis, Vincas	Eil.	<i>LCVA</i> , f. R – 1018, ap. 1, b. 147, l. 73	Žuvo 1943 09 26 kovoje su sovietiniais partizanais Baltarusijoje.
20.	Milašauskas, Vladas	Grand.	<i>LCVA</i> , f. R – 1018, ap. 1, b. 147, l. 79	Žuvo 1942 01 12 Baltarusijoje (Minske).
21.	Peičius	Psk.	Z. Ignonis, <i>Praeitis kalba: Dienoraštiniai užrašai liudija, 1941–1944</i> , Brooklyn, N. Y., 1980, p. 250.	Nusišovė 1944 m. Baltarusijoje.
22.	Petrauskas, Antanas	Eil.	<i>Rytų savanoris</i> , Nr. 1, 1942, p. 83.	Žuvo 1942 01 30 Baltarusijoje.
23.	Petrauskas, Vladas	Vrš.	<i>Rytų savanoris</i> , Nr. 1, 1942, p. 83.	Žuvo 1942 10 18 (28) kovoje su sovietiniais partizanais Baltarusijoje.

Eil. Nr.	Pavardė, vardas	Karinis laipsnis	Šaltinis	Pastabos
24.	Pumeris, Pijus	Grand.	<i>Karys</i> , 1943 10 16	Žuvo 1943 09 26 kovoje su sovietiniais partizanais Baltarusijoje.
25.	Račkauskas, Petras	J. psk.	<i>Rytų savanoris</i> , Nr. 1, 1942, p. 83.	Žuvo 1942 12 03 Baltarusijoje.
26.	Ragauskas, Aleksas	Eil.	<i>LYA</i> , f. K – 1, ap. 58, b. 47386/3, t. 6, l. 152	Žuvo 1942 m. vasarą kovoje su sovietiniais partizanais Baltarusijoje.
27.	Ratkevičius		<i>LYA</i> , f. K – 1, ap. 58, b. 47386/3, t. 6, l. 256	Žuvo 1942 m. rugsėjo mėn. kovoje su sovietiniais partizanais Baltarusijoje.
28.	Raukas		<i>LYA</i> , f. K – 1, ap. 58, b. 47386/3, t. 6, l. 242	Žuvo 1943 m. spalio mėn. kovoje su sovietiniais partizanais Baltarusijoje.
29.	Rimkevičius, Balys		<i>Z. Ignonis, Praeitis kalba: Dienoraštiniai užrašai. Gudija 1941 – 1944</i> , Vilnius, 2007, p. 114 – 116	Žuvo 1943 m. gegužės mėn. kovoje su sovietiniais partizanais Baltarusijoje.
30.	Ruseckas, Antanas	Psk.	<i>LCVA</i> , f. R – 1018, ap. 1, b. 147, l. 100	Žuvo 1941 12 16 (17) Minske, Baltarusijoje.
31.	Šimonis, Leonas	Eil.	<i>Karys</i> , 1943 08 28	Žuvo 1943 07 26 kovoje su sovietiniais partizanais Baltarusijoje.
32.	Tinteris, Petras	Eil.	<i>R. Zizas, Karo archyvas</i> , Nr. 19, Vilnius, 2004, p. 333	Žuvo Baltarusijoje.
33.	Veprauskas, Petras	Eil.	<i>LCVA</i> , f. R – 1018, ap. 1, b. 147, l. 159	Mirė 1943 04 03 nuo užnuodyto maisto Baltarusijoje (Slucke).
34.	Zareckas, Bronius	Eil.	<i>Karys</i> , 1943 08 07	Žuvo 1943 m. kovoje su partizanais Baltarusijoje.

Résumé

12ème BATAILLON LITUANIEN DE LA POLICE DE SERVICE (DE PROTECTION)

Andriejus STOLIAROVAS
Musée de Guerres Vytautas le Grand

Pendant la Seconde Guerre mondiale, sous l'égide de l'Allemagne, opéraient les formations militaires-policières lituaniennes : les bataillons lituaniens de police (*Litauische Schutzmannschaft bataillone*). En 1941–1944, furent formés 26 bataillons lituaniens de police, chacun comprenant de 200 à 600 personnes. Dans ces unités, on comptait de 12 à 13 milles soldats. Ces bataillons assuraient la protection des objets militaires, stratégiques ou économiques, des ghettos, des camps de concentration et des prisonniers de guerre, ils prenaient part aux actions militaires contre l'armée soviétique, etc.

Durant la période de l'existence du 12ème bataillon lituanien, soit du 7 août 1941 au mois de janvier 1944, le bataillon a changé son nom quelques fois. Jusqu'au 6 octobre 1941, le bataillon opérait en Lituanie où, en principe, il servit pour la protection de différents objets. Du 6 octobre jusqu'au mois de janvier 1944, il opérait en Biélorussie. Le bataillon, en tant qu'une unité militaire, n'était pas complet, ni bien muni, ni armé.

Le bataillon était subordonné à la SS et au Commandant de police en Lituanie (*SS und Polizeiführer Litauen*), mais, en fonction des services remplis sur l'arrière du front, il était subordonné au commandement de l'armée de l'arrière-front (*Kdo Rück, Kommandeur der Ordnungspolizei*), tandis que les fonctions des commandants *de facto* étaient remplies par les officiers de liaison allemands. Le 26 juillet 1944, à Tauragé, le bataillon fut réorganisé et désarmé.